

Kabdebó Tamás

Véradás

Szereplők

FERI	(Buda Ferenc, 22 éves)
ÖCSI	(Liptay III. Béla, colos fiú, 18 éves)
LIPTAY	(Liptay II. Béla, Öcsi apja, negyvenes)
BUDÁNÉ	(Borbála asszony, Feri anyja, negyvenes)
JANKA	(Kárász Janka, 22 éves)
SIPIRC	(Seres Árpád, 16 éves)
MEGBÍZÓ	(Grál Ladomér, negyvenes, félszemű)
MEGBÍZOTT	(Lecsó Szaniszló, harmincas)
ÁKOS	(Heltai Ákos ezermester, ötvenes)
ÜNŐ	(Szarvas Gabriella, húszéves)

A szerző szándéka szerint a jelenetek csak apró intervallumokkal különülnek el egymástól. A díszleteket a szereplők mozgathatják.

1.1. Égetés

(Feriék lakása. Feri, előtérben, az asztalnál ül, tanul. Anyja a háttérben köt. A sarokban kenuevező.)

FERI Anya, figyelj csak!

BUDÁNÉ Szóltál, Ferikém?

FERI Igen. Ma vasárnap van. Az Úr napja. De melyik úré? Jöhetnek a népnevelők, és áldozatot követelhetnek, Sztálin elvtárs oltárán.

BUDÁNÉ Igen. A császárnak, ami a császáré, az Istennek, ami az Istené. Mindezért almás és meggyes pitét sütöttem. Nem akármilyet. Megbol-dogult apád receptje szerint.

FERI Mármint rummal megbolondítva, ahogy apa a válogatott hotelven-dégeknek szokta, és birsalmasajt sörétekkel telehintve.

BUDÁNÉ Úgy van, fiam. És ha jöttek és mentek a népnevelők, én még el-érem a 11 órás misét. A bíborosért is imádkozom.

(Kopognak.)

BUDÁNÉ Tessék...

(Megbízó és Megbízott belépnek.)

BUDÁNÉ Tessék befáradni!

MEGBÍZÓ Szabadság, elvtársak!

FERI, BUDÁNÉ Szabadság!

MEGBÍZÓ Nos, elvtársak, közeledik a december 21-e. Milyen nagy nap lesz akkor?

BUDÁNÉ Hát Karácsony. Viszont az december 24-én van. Mármint a Szenteste. Az ünnepek pedig...

MEGBÍZOTT Asszonyom, ön el van maradva több brosúrával.

FERI Persze, mit várhatni egy régi-módi, idős asszonytól. Én viszont megmondom: hamarosan, ez év december 21-én lesz Sztálin elvtárs 70. születésnapja.

BUDÁNÉ Hát, én is tudom ezt, csak nem jutott eszembe. Mert hát a nőegyletben nagy ünnepség lesz.

A pitéket majd nekik is én sütöm. Meggyes és almás pitét. Egy kis előleget már készítettem is. Kóstolják meg az elvtársak!

(A Megbízott nekilát az almás pitének, a Megbízó megkóstolja a meggyest.)

MEGBÍZÓ No és ön, ifjú ember? Úgy látom, tanul, a jövőt építi. Ön magát arra készíti. Mit ajánlott fel a nagy napra? (az evezőre mutat) Csak nem azt, hogy lekenuzik a Dunán? Szentendrétől a Szabadság hídig?

FERI Nyelvész vagyok. Végzős ez évben. A budapesti népnyelv szavainak összegyűjtésével foglalkozom. Száz szó megszerzését, iktatását ajánlottam föl. Tehát megőrzését is.

MEGBÍZÓ Mondjon egy-két példát.

FERI Sitt. Sittre zárják a nép ellenségeit. Világbaró. Világbaró tankon járnak a szovjet páncélos huszárrok. És győznek.

MEGBÍZÓ (Az asztalon heverő könyvek és magazinok között turkál. Magasba emel egyet.) Ez mi? (olvassa) „Keresztény Szocializmus. Hogyan építsük a jövőt gyilkos osztályharc nélkül, Isten nevében...” Micsoda szennyirat ez? A klerikális reakció ide is betette a lábát!

FERI (Kiszalad és egy felmosó vödröt hoz be.)

BUDÁNÉ (A Megbízó orra elé tartja a pités tálcát.) Ebből is tessék... Finom.

MEGBÍZÓ (Leteszi a katolikus lapot, és felvesz egy pitét.)

FERI (Megragadja a letett újságot, beleteszi a vödörbe, meggyújtja.)

FERI Tűzre való! A tűz égesse meg. A minap itt járt, hívatlanul, egy kétes alak, ő hagyhatta itt a téveszmény letétét. Én bele sem néztem,

különben kidobtam volna már. Most a tűz égesse meg!

(A tűz lángol a vödörben, a népnevelők elköszönnek.)

BUDÁNÉ Hát ezt is túléltek, fiam.

FERI Túléltek. De ha a kiadvány hátsó lapján megtalálták volna unokatesóm, Öcsi nevét, akkor ki tudja, mit csináltak volna vele. Az egyetemről biztos kirúgták volna. Legalább.

I. 2. Hunyadi László

(A színpad üres, aztán Öcsi vidám léptekkel közelít egy irányból, hátán sporttáska, ebben teniszütő. Erkel Ferenc Hunyadi László c. operájának legismertebb dallamát füttyüli.)

„Mehalt a Cselszövő,
Nem dúl a rút viszály,
Országunk élni fog

A szolgasors után” – (Megáll a színpad közepén, és most kiéneke-li, nem túl hangosan a fenti szöveget. Majd megindul átlós irányba, ismét füttyülve.)

MEGBÍZOTT (előugrik) Állj! Dalos maddár.

ÖCSI (meghökken) Kihez van szerencsém?

MEGBÍZOTT (Felmutat egy igazolványt, karon fogja a fiút, vezet.) Majd elvállik, hogy szerencséje van-e.

(A színpad túloldalán megjelenik a Megbízó. A Megbízott kiszalad és behoz két széket.)

MEGBÍZÓ (Leül, Öcsit hellyel kínálja.)

MEGBÍZÓ Tudja, milyen nap van ma?

ÖCSI Tudom. 1953. március hatodika. Délután 3-kor teniszmeccsem lesz Pasaréten.

MEGBÍZÓ És tudja, ki vagyok én?

ÖCSI Hogyne tudnám. Önt mindenki ismeri. Ön egyetemünk párttitkára, és még csomó más funkciója van.

MEGBÍZÓ És nekem kihez van szerencsém? Ki az, aki nem tudja, máma aligha lehet teniszmérkőzés vagy egyéb multság.

ÖCSI Liptay Béla elsőéves mérnök-hallgató vagyok.

MEGBÍZÓ És azt tudja-e, hogy ma délelőtt előadások és szemináriumok helyett megemlékezést tartunk a szocialista tábor nagy vezérééről, Sztálin elvtársról?

ÖCSI Nem, ezt nem tudom. Azt hittem, hogy ábrázológeometria-óránk lesz. De miért a megemlékezés? Hát igen, tudom, hogy beteg, de reméltem, hogy Isten segítségével meggyógyul Sztálin elvtárs.

MEGBÍZÓ Kinek a segítségével?

ÖCSI Hát, igen, izé. Azt csak úgy mondtam. Jókívánságképpen. Úgy gondoltam, erős szervezetének és orvosainak segítségével gyógyul meg. Hát nem gyógyult meg?

MEGBÍZÓ Ne tettesse magát, mérnök-hallgató! Nem hallgatja a rádiót? Sztálin elvtárs meghalt.

ÖCSI Te jó Isten! Mi lesz a béketáborral?

MEGBÍZÓ Megint az a klerikális fölötte. És miért nem hallgatta a rádiót?

ÖCSI Operában voltam, kérem. A Hunyadi Lászlót néztem meg. Történelmi daljáték. Apámmal.

MEGBÍZÓ *(a Megbízottnak)* Megbízott! Kerítse elő ennek a mérnökgólyának az apját.

MEGBÍZOTT *(Elmegy, Öcsi apjával és egy harmadik székkal tér vissza.)*

MEGBÍZÓ *(a leülő Liptay II. Bélához)* Tudja, min kaptuk ma drágalátós fiát?

LIPTAY Nem tudom, kérem. Rendes gyerek.

MEGBÍZÓ Füttyülte és énekelte, hogy:
„Meghalt a cselszövő,
Nem dül a rút viszály,
Országunk élni fog
A szolgasors után.”

LIPTAY De hát meghalt, kérem...

MEGBÍZÓ *(Megbízottnak)* Azonnal telefonáljon a politikai rendőrségnek... vagy a Belügynek.

LIPTAY *(Odarohan kettejükhez.)* Az operában halt meg! Czillei Ulrik volt a cselszövő. Az elvtársak nem látták a Hunyadi Lászlót?

MEGBÍZOTT Hol keressem? Gondolom, az is egy szemét reakciós, akit el kell fogni.

LIPTAY Mátyás király édesbátyja? Az is a Hunyadi János fia, és reakciós? Hova akarnak kilukadni az elvtársak? A feudalizmusba? De hiszen a Hunyadi László haladó hagyomány. Az iskolákban is tanítják.

MEGBÍZÓ Apa és fia egy húron pendülnek. Színjátzás. Ne tecessék magukat. Gyász helyett csúfondárosság. Operaáriával parentálják el a nagy Szovjetunió dicső vezéré. Elparentálják és meggyalázzák friss emlékét.

LIPTAY Az elvtársnak kisiklott az ítélőképessége. Fiam és én tizenötödik századbéli magyar történelmi alakokra gondoltunk. Az opera, a szöveg és a dallam, a történet egésze róluk szól. Micsoda képtelen feltételezés, hogy mi a gyászt megszentelteltettük volna. Mi a történelmet, a haladó hagyományokat egészében őrző család vagyunk. Engem például II. Bélának hívnak, mivel apám Liptay I. Béla volt. A fiam pedig, aki szintén ugyanezt a keresztnevet viseli: III. Béla.

MEGBÍZOTT Ez fölöttébb érdekes. Akkor engem, úgymond, I. Szaniszlónak hívnak. Lecsó Szaniszlónak.

Mert Szaniszló napján születtem. Apám akkor rábökött a kalendáriumra, amit ott talált, az lett az én nevem.

MEGBÍZÓ Hallgasson, Megbízott. A maga életrajzára most nincs szükség.

LIPTAY Elvtársak! Engedjenek vissza engem, kérem, a termelő munkába, Öcsit pedig a délelőtti megemlékezésre, majd onnan az egyetemi szemináriumba.

I. 3. Sapkagyár

(A sapkagyár dolgozói sámlikon ülve láncot alkotnak. Legelől ül Janka, átvesz egy-egy katonasapkát, és mindegyiknek vörös fémcshellagot tűz a hátuljára. A sorban mögötte lévő fiú, Sipirc formálja, majd átnyújtja a sapkákat. A mögötte lévő lány, Ünő egy-egy „tartóról” (póznáról) szedgeti le egyenként azokat. A sor végén középkorú férfi, Ákos, ki-be lépdel és tűzi föl a tartóra a sapkákat.)

JANKA *(énekel)*

„Szamofüzé, úszik a lóvé,
szalad a Jack és fut a góbé,
mindenki kopasz és mindenki tar
s az egész világ egy nagy rakás.
Szamofüzé...”

(A többi három átveszi a dalt, és többé-kevésbé kórusban énekelnek /bármilyen jól tagolt gajdolás megteszi/).

MEGBÍZÓ *(Bejön, megáll, hallgatja őket, leveszi Lenin-sapkáját, és rámutat annak a sild fölé ragyogó vörös csillagjára.)* Elvtársnő! Amint látja, és egyébként is jól tudhatja, a vörös csillag a sapka elejére, a sild fölé kerül. Hogy ráragyogjon a világ szeme, és viszont. A ragyogó hajnal csillaga.

JANKA *(nem törődik a Megbízóval, tovább énekel, majd félvállról) Vagy az alkonyat.*

MEGBÍZÓ Nem hallotta, mit mondtam? Magának szóltam. Süketnek beszélek? Maga, elvtársnő, a sapka hátuljára illeszti a vörös csillagot. Mintha rükkvercbe menénk, menetelnék, nem pedigen előre.

JANKA *(fölnéz)* Igenis. Hogy világíccson az, mint a féklámpa. Oda tűzöm, ahova való.

MEGBÍZÓ Szemtelenység. Maga készakarva destruálja az építő munkát. A tűző munkát.

JANKA És az elvtárs kicsoda, hogy nekem most itt dirigálni akar? Maga talán az új normás vagy az új diszpécser? Csoportvezető, vagy egyszerűen hívatlan, de ide ragadó kullancs?

MEGBÍZÓ A párt szeme vagyok.

JANKA Hát akkor ide süssön, szemenedett elvtárs. Lássá itt azt a srácot mögöttem?

MEGBÍZÓ Van rajta valami különös látnivaló? Fiatal gyerek.

SIPIRC *(Előrenyomakodik, kezében saját sapkája.)* Seres Árpád, ipari tanuló, jelentkezem. A sapkagyár legifjabb dolgozója vagyok.

JANKA Most vedd fel saját sapkádat, Sipirc, és tisztelegj a párt szemének, a megfigyelésünkre és stírlésünkre kiküldött elvtárs úrnak.

SIPIRC *(Fölveszi sildes sapkáját, melynek ugyancsak a hátulján vöröslík a csillag. Sipirc a csillagot érintve tiszteleg „félhátulra” a pártállam megbízottjának.)* Kit tisztelhetek, a párt szemében, névleg? Mert további jelentést akarok tenni.

MEGBÍZÓ Grál Ladomér vagyok, a Megbízó.

SIPIRC Grál Ladomér elvtársnak, a Megbízónak, a párt szemének je-

lentem, hogy a mai napon háromszázhetvenöt sapkát termeltünk. Csillagtűzésre.

(Mialatt ez a párbeszéd zajlik, Janka kicseréli a Megbízó levetett sapkáját egy hasonló, de hátul csillagos Lenin-sapkával.)

MEGBÍZÓ Látom, az ipari tanuló elvtárs is hátra teszi a vörös csillagot, mivel a sapka hátulját elől hordja. Ez valami új kamaszdivat?

SIPIRC Szolgálatára, Megbízó, Grál Ladomér elvtárs. Sőt, amint látom, az elvtárs is ugyanezt teszi. *(A kicserélt sapkára mutat.)* Hátul van a vörös csillag, ott virít, mint egy szegfű.

JANKA *(Főlemeli s nyújtja a kicserélt sapkát a Megbízó felé. Az forgatja ide-oda, fölteszi-leveszi, majd a fejét csóválva távozik, motyogva.)* Legközelebb a tányérsapkarészleget veszem szemügyre. Vajh van-e vörös csillag a gyerekcsináló sapkákon? És hogy előlről kell-e azt, vagy hátulról...

I. 4. Április 4-től október 23-ig

(A Megbízó és a Megbízott „kidekorált emelvényen állnak. Az emelvény díszítése: ÉLJEN ÁPRILIS 4. Alant, egy csoportot alkotva mindenki más elvonul, fölvonul. Elöl Sipirc, piros-fehér-zöld zászlóval. Mögötte Budané és Liptay. Őket követi Ünő, a sapkagyári lány, és Ákos, a karbantartó. Hátul Öcsi és Feri, végül Janka.)

Egy kör után az oszlop libasorrá alakul, Janka marad leghátul.)

Énekelnek: „Elnyomás, szolgasors,
Ez volt a rend ezer évig,
Szenvedt a nép legjobb ereje,
Dologtalané volt az ország,

S míg a nép hordta a terheket,
A múltba néző csupa sebet lát.”

JANKA *(így éneкли)* Csupa segget lát.

(A fölvonulók az emelvény előtt egy pillanatra megállnak. A Megbízott lejön, és „karmesterként” dirigál.)

Éljen Rákosi!
Éljen a Párt!
Éljen Rákosi!
Éljen a Párt!

(A sor végén álló Janka hátat fordít, s így nem veszi észre, hogy a Megbízott egy ponton ajkához emeli mutatóujját, csöndet kérve.)

Éljen Rákóczi!
Éljen Árpád!

MEGBÍZOTT *(odamegy hozzá)* Maga rosszul mondja. Rákóczi meg Árpád azok régen meghaltak.

JANKA Rosszul mondom? Jó. Legyen tehát:
Féljen Rákosi!
Féljen a Párt!

(A menetoszlop megindul, egy kört tesz, s immáron megálláskor hárman hátat fordítanak – Feri, Öcsi, Janka –, és együttesen skandálják):

Féljen Rákosi!
Féljen a Párt!

(A Megbízott abbahagyja a vezénylést, beáll a sorba, még egy kört tesz-nek, együtt énekelik):

Maléter Pál azt üzenete,
Elfogyott a regimentje.
Ha még egyszer azt üzeni,
Mindnyájunknak el kell menni.
Éljen a magyar szabadság,
Éljen a haza.

(Újabb kör. Amint bevonulva az emelvény elé érnek: megállnak, Janka

átveszi a zászlót, elővesz egy körömolót, és kivágja a zászló kommunista címeres közepét.)

Üdvivalgás,
Zászlólengetés.

JANKA (tölcsért formál két kezéből, és fölrikoltja a Megbízó felé)
Gerő Ernőt Dunába,
Nagy Imrét a kormányba!
Ne csináljunk mindent késve,
Nagy Imrét a vezetésbe!

(A csoport átveszi a szólamot, és ütemesen ismétli):

Gerő Ernőt Dunába,
Nagy Imrét a kormányba!

ÁKOS (belerikkant) Rákosit a picsába!
SIPIRC (Visszaveszi a zászlót, annak hegyére tűzi sapkáját, melyről leszakítja a vörös csillagot, majd kiáltja):

Minden ország katonája
Menjen saját hazájába!

(A csoport ezt a jelszót is átveszi és ismétli, megtoldva):

Minden ország katonája
Menjen saját hazájába!
Ottan lehet oktató,
De itt csak piszkos elnyomó.

MEGBÍZÓ (Lejön az emelvényről, fülön csípi a Megbízottat, ketten elmennek, kerítenek egy rádiókészüléket, azt fölállítják az emelvényen.)

ÖCSI (Eliramodik, majd egy papírlapot lobogtatva jön vissza.) Itt a tizennégy pont!

LIPTAY Milyen tizennégy, fiam? Petőfiék csak tizenkettőre szorították követeléseiket.

ÖCSI Azóta bonyolódott a helyzet, apa. Az osztrákok jóval kevesebben voltak, mint az oroszok. Az oroszok meg csak betörték száz évvel ezelőtt, most meg számta-

lanul elszállásolták magukat, maradra. Több ellenség, több pont.

BUDÁNÉ És hogyan van, hogy ti, megfeszések gombolyítjátok le elsőnek a spulnit?

ÖCSI A műegyetem a legaktívabb kar és a legkevésbé teoretikus. Mi cselekvésre vagyunk hivatva. Ezért fogalmazzuk meg elsőnek az egyetemisták és rajtuk keresztül az egész ország követeléseit. Konkrét fiúk konkrét pontokat állítottak össze.

LIPTAY Azért ne kérkedjete, fiam! Mert a Petőfi Kör vitáin titeket hónapokkal megelőzve elhangzott már a követelések java.

ÖCSI Verba volant scripta manet. A szó, még a legszebb is, elszáll. Ami ott volt, azt nem volt szabad leírni. Ami itt megy, azt kötelező nyomtatásban is, a rádióban is nyilvánosságra hozni.

JANKA Hát akkor hadd halljam már, mi van azon a papíron! A sapkagyárból senki nem járt egyetemre vagy a Petőfi Körbe. Mink csak melóznunk.

ÁKOS Meg szidtuk a rendszert, mint a bokrot.

FERI Olvasd hát, Öcsi, mi van azon a bumácskán!

(Hirtelen kialszanak a villanyok. Ketten meggyújtanak egy újságot, Sipirc pedig zseblámpát tart Öcsi elé.)

ÖCSI (Zseblámpa fényénél olvas. Minden pontot ő olvas.) 1. Az MDP Kongresszus azonnali összehívása, alulról választott vezetőség, az új Központi Vezetőség megválasztása.

JANKA A sapkagyárban pedig új szakszervezeti vezetők megválasztása. A jelenlegi seggnyalókat kirúgni. Vagy segédmunkákra alkalmazni.

ÖCSI 2. A kormány alakuljon át Nagy Imre vezetésével.

BUDÁNÉ A *kupaterv* vállalatnál pedig a legképzettebb pártonkívüli vegye át a vezetést. Liptay Béla, a sógorom: őt javaslom.

(*Meggyullad a villany.*)

ÖCSI 3. Gazdaságilag és politikailag teljesen egyenrangú alapon és egymás belügyeibe való be nem avatkozás elvén álló magyar–szovjet és magyar–jugoszláv barátság megalakítását.

ÜNŐ A barátságuk érdekében javaslom az önkritika eltörlését. Semmivel annyi bajom nem volt, mint a kötelező nyilvános gyónással.

ÖCSI 4. Az összes szovjet csapatok azonnali kivonása Magyarországról, a magyar békeszerződés értelmében.

ÁKOS És az üzemi békesség érdekében javaslom a párttitkárok azonnali kivonását minden gyárból, üzemből, vállalatból.

JANKA Akik mind naplopók és vamzerek. A francba velük!

ÖCSI 5. Általános, egyenlő, titkos választásokat több párt részvételével, új nemzetgyűlési képviselők megválasztásával.

LIPTAY És ne felejtsük el az új tanács tagok megválasztását.

ÖCSI 6. A magyar gazdasági élet átszervezése szakemberek bevonásával és ennek érdekében a magyar uránérc magyar felhasználásával. Hozzák nyilvánosságra a külkereskedelmi szerződéseket, és vizsgálják felül a tervgazdaságon alapuló magyar gazdasági életet.

JANKA Aranyércet az aranyereseknek! Magyar marhát a marha magyaraknak!

ÖCSI 7. A teljes ipari munkásság azonnali normarendezését a létminimum megállapítása alapján és a munkásautonómia bevezetését az üzemekben.

(*Üdvrivalgás.*)

ÖCSI 8. A beszolgáltatási rendszer felülvizsgálását, az egyénileg dolgozó parasztság támogatását.

9. Az összes politikai és gazdasági perek felülvizsgálását, az ártatlanul elítélt politikai foglyok részére a teljes amnesztiát, illetve a hátrányba kerültek rehabilitálását.

JANKA Amnesztia? Azt mondják: jobb későn, mint soha. Persze az én Gusztimat nem lehet vissza-amnesztizálni a másvilágról.

ÖCSI 10. Legyen nyilvános tárgyalás Farkas Mihály ügyében! Vizsgálják ki Rákosi szerepét ezzel kapcsolatban, valamint intézkedjenek az Oroszországban igazságtalanul elítélt és ott fogva tartott magyarok hazahozataláról.

BUDÁNÉ Ha ezt idejében foganatosították volna, az én Sándorom még élne. Ott pusztult el az ogyesszai fogolytáborban.

ÖCSI 11. A néptől idegen címer helyett a régi Kossuth-címer visszaállítását, március 15-ét és október 6-át nyilvánítsák nemzeti ünneppé és munkaszünetté. Új egyenruhát honvédségünknek.

ÜNŐ Rajta, zászló, gyere ide. (*Átvesszi.*) Ohó! Ennek a lobogónak már kivágták a közepét. Most mit tegyünk bele? Nyelvet?

ÁKOS Semmit. Maradjon üresen a közepe, mint az a lelkiismeret, melyből kiköltöztették a bűnt. Tehát megtisztított lelkiismeret.

ÖCSI 12. Teljes vélemény- és sajtószabadság megvalósítását, rádió is, és ennek keretében külön napilapot az új MEFESZ-szervezeteknek. A régi káderanyag nyilvánosságra hozatalát és eltörlését.

SIPIRC Nincs többé seggfej, csak seggig érő homlok, vagy ha úgy tet-

szik, kis kócos, az ovisok Rákosi pajtása.

ÖCSI 13. A zsarnokság és az önkény jelképét, a Sztálin-szobrot azonnal távolítsák el!

SIPIRC Hogy oda ne rohanjak! Hát odarohanok. *(Megindul, majd hátrafordul.)* Aki a fateromra akad a csehóban, az küldje őt hidegvágóval és hidegvérrel a Sztálin térre.

ÖCSI 14. Egymásért teljes szolidaritást vállalunk.

ÁKOS Ámen. Aki szolid máris, legyen mostan szolidáris. Aki belekerül a csávéba, azt onnan kihúzzuk, hamarjában.

LIPTAY Úgy hallom, egy diákküldöttség már a Bródy Sándor utcába vitte ezeket a pontokat, hogy ott bemondassák a rádióba.

FERI *(Átveszi a papírt.)* Lefordítom az egészet oroszra. Végső soron azon múlik a siker vagy a kudarc, hogy ők miben engednek, vagy mit lehet kicsikarni belőlük.

ÖCSI Ki kell hangsúlyozni, a negyedik pontot, mert ez a lényeg. A szovjet csapatok kivonása a Varsói Szerződés értelmében.

BUDÁNÉ Ha ez meglenne, az összes többi gyerekjáték lenne.

LIPTAY Nem egészen. Mert országunkat, mint egy méretes pókháló, átfonja a besúgók, bejelentők, 3/3-asok rendszere. Talán ezren vannak, talán tízezren. Előjogaikhoz, mint a piócák, csimpaszkodva ragaszkodni fognak, és megmaradnak, még a szabad mozgás idejében is, az igazi kibontakozás kerékkötőinek.

(Egy távolibb robbanás hangja zárja a színt.)

(A színpad kiürül.)

I. 5. Október 23.

(A színen egyik felén betűkből kirakott felirat:

SZABAD NÉP

Ákos és Ünő bejönnek, Ákos laposfogóval a kezében. Együttes erővel eltávolítják a megfelelő betűket, hogy a felírásból csak ennyi marad:

A NÉP)

ÜNŐ Szabad volt ezt csinálnunk? Ez valóság, vagy film, amiben részt veszünk?

ÁKOS Liba vagy, sőt főliba.

ÜNŐ Lehet, hogy itt valami filmezés folyik, és mi vagyunk a statiszták, Ákos bácsi!

ÁKOS Bácsi a keresztapád, galambom. Az a harminc év, ami közöttünk van, az smafu. Igen, mi vagyunk a nép, a te üdeséged és libaságod, az én ezerkezű készségem. Évekig tették a görék meg a fullajtár görék, hogy értünk van minden, miközben a nyakunkon ültek, és kanalazták a csak nekik fenékgig tejfelt.

ÜNŐ Ákos, maga mi volt azelőtt?

ÁKOS A háborúban katona. A háború előtt meg után volt egy lakatosműhelyem egy segéddel meg egy inassal.

ÜNŐ És a műhelyből mi lett?

ÁKOS Pártiroda. Én meg gépész vagyok maguknál, karbantartó a csavargyárban, és melleleg maszek jégszekrényszerelő. Persze kevés a jégszekrény.

(Kintről puska lövések hangzanak. A hiányzó szereplők bejönnek, összetömörülnek. Fent megszólal a rádió):

Figyelem, figyelem!

A főváros különböző pontjain felgyezett bandák a rend bontá-

sára, a törvényesség megtörésére törekednek. Ezek, a Népköztársaság megdöntésére készülő fasiszta csoportok, nyugati tőkés felbujtók szolgálatában állnak. Mivel a felbujtók több száz fiatal is megmételyeztek vagy megtévesztettek, a karhatalmi erők hajlandók átvenni fegyvereiket a katonai parancsnokságokon. A fegyvereiket 24 órán belül beszolgáltatók teljes amnesztiában részesülnek.

(A rádiószózat elhangzása alatt egy ágyúcső tolul be a színre. Csak a cső látszik. A csoport elszéled. A Megbízó megjelenik a Megbízottal, fölmennek a rádiós emelvényre. Mindkettő kezében fegyver.)

Kis szünet után Janka, Feri és Öcsi bekúsznak a színre. Jankánál benzinpalackok. Feri kezében zászló és egy szótár.

A kívülről bemeredő tankágyú csöve megmozdul.)

JANKA *(Feltérdel, rá akarja dobni a palackot, Feri visszatartja.)*

ÖCSI *(A tank felé céloz és lő, viszont az emelvényen álló kettő rálő, megsebesíti. Öcsi sebesült bal karral távozik. Janka és Feri me-reven néznek előre, kvázi a tankágyú csövébe. Ráterítik a csőre a magyar zászlót, aztán Feri egy fehér kendőt vesz elő, lobogtatja a tankágyú felé, majd ráborítja a csőre.)* Katonák, ne lőjetek ránk! Mi nem vagyunk fasiszták vagy reakciósök. Szabadságot akarunk, mint ti is, orosz bajtársak. Tudjuk, volt összetűzés közöttünk, de úgy vélem, ti félreértettétek a helyzetet. Nekünk semmi bajunk a békés orosz néppel. Alig tizenegy évvel ezelőtt ti, vagy apáitok, bátyáitok szabadítottatok meg bennünket a német igától, a náci rabságból.

Ezért valóban hála járt nektek. De azóta korrupt vezetők ültek a nyakunkra. Ellenük lázadunk föl. Kérünk benneteket, rögvest men-jetek vissza a körletetekbe, és ott várjátok meg, hogy békés magyar–orosz tárgyalások véget vesznek a hadiállapotoknak.

(Eközben nem veszik észre, hogy a Megbízó és Megbízott mögéjük lopakodnak, pisztollyal a kézben.)

MEGBÍZÓ Fel a kezekkel!

MEGBÍZOTT Fel a kezekkel!

(A következő fél percben egy bilincscsel összekapcsolják a két fiatal csuklóját, és egy központi póznához kötik őket, a pányvát hosszúra eresztve.)

A villany elhalványul. A karhatalmiak eltávoznak, a fiatalok leülnek. Az ágyúcsövet visszavonják.)

JANKA Fölrobbanthattam volna azt a rohadt tankot. Ákos elmagyarázta, hol van a benzintartálya. Érdemes volt visszatartanod engem? Most egygel kevesebb páncélszörny lenne Budapesten.

FERI Egy rövid ideig. Aztán jönne helyébe, helyette tíz másik. Néhány meztelen Dávid, ezer állig felfegyverkezett Góliát ellen.

JANKA Talán jobb lett volna, ha tankágyútöltelék vagyunk, mint a végítéletre váró sittesek. Mire megyünk így?

FERI Fel a fejjel, Janka! A fogság még nem jelent végétet. És minden rosszban van valami jó.

JANKA Mi a jó? Most mi?

FERI A közelséged.

JANKA Még van kedved viccelni? Kurva rossz helyzetben vagyunk. A béka segge alatt, bilincsbén. Innen élve nem szabadulunk.

FERI Ne hidd! Itt van mindjárt az Ákos. Az ezmester lakatosunk. Velünk

- szolidáris. Vagyis ő meg a többiek. Addig járnak majd a kútra, vagyis keresésünkre, ameddig meg nem találnak, s a bilincset a kezünkről le nem törik.
- JANKA Nagy hívó vagy, te Feri. Hogy is mondjátok, ti műveltek? *Oblimista*, vagy mi a csuda vagy.
- FERI Valóban. Optimista vagyok és hívó. Azt is hiszem, hogy a szovjet tiszték, altiszték ha megértik, mit akarunk, átállnak hozzánk. Mint tette ezt Pöltenberg Ernő osztrák tábornok 1848-ban. A szovjet katonák is megértik, hogy *minden ország katonája menjen a saját hazájába*. Tudják, hogy itt nekik idegen földet taposnak.
- JANKA Hát én nem vagyok hívó. Nem ismerek vagy tudok közel annyit sem, mint te tudsz, de azt tudom, hogy a törököt nem lehetett innen Magyarországról egyszerűen kimuzsikálni. Hogy mondják azt, aki így gondolkodik, mint én?
- FERI Pesszimista. Hitetlen. Csakugyan az vagy? Fenéig kétkedő? Remélni sem tudsz a dolgok, a dolgunk jobbra fordulásában? Hogy kimennek az oroszok, és nem jön be senki?
- JANKA Nem hiszek, nem remélek. Nem hiszek semmiben, senkiben. Talán a húslevesben és a kényelmes cipőben.
- FERI Levest majd főz anyám. Cipőt majd együtt választunk. De most nagyobb dolgokra gondolok. Istenben sem hiszel?
- JANKA Benne pláne nem! Őt a papok találták ki, hogy kenetteljes és kényelmes foglalkozásukat folytathassák. Istent mint illúziót odapingálták az égre. Ha lenne égi főfelelős, aligha hagyná a sok embertelenséget. Az ártatlanok kínzását, kivégzését.
- FERI Meg vagy keresztelve?
- JANKA Meg én. A Regnum Marianumban csurgatták rám a keresztvizet. Abban a templomban, amit lebontottak, hogy a Sztálin-szobrot fölépíthessék.
- FERI És mégsem hittél benne sohasem?
- JANKA Hittem Istenben. Hőn imádkoztam hozzá, hogy mentse meg Gusztit, aki a földi sátán kezébe került. Isten rám se hederített. Talán meg sem hallotta a kérésem. Azazhogy: nincs Isten, tehát nem hallhatta meg.
- FERI Vagy más célja volt veletek. És ki volt az a Guszti? Szeretted?
- JANKA Nagyon szerettem. A vőlegényem volt. Úgy volt, hogy 1952 karácsonyán összeházasodunk. Keserűségemben karikagyűrűmet a Dunába hajítottam.
- FERI Akkor hány éves voltál?
- JANKA Tizennyolc. Éppen nagykorú. Augusztusi vagyok. Szent István-nap után jöttem a világra.
- FERI Velem egy évben születél, fél évvel később. Mi történt Gusztival?
- JANKA Kivégezték. Katona volt, a *Kinn a bárány, benn a Farkas elvtárs* villáját őrizte. Az őrség parancsnoka, aki gyűlölte a rendszert és kiszolgálóit, hamarjában és bőszsen elhatározta, hogy Farkassal végezni kell. A tizedesi rangban lévő Gusztinak ebben aktív szerepe nem volt, de tudott a dolgokról. Aztán a helyettes altiszt, egy törzsőrmester, betojt a nadrágjába. Vallott egy rutinvallatáson. Az egész őrséget lefogták. Volt egy titkos – hogy is mondjam, vésztörvényszéki – tárgyalás, ahol hirtelenjében mindenkit halálra ítélték. A főkolompóssokkal azonnal végeztek, Gusztiékkal néhány hét múlva. Engem is lefogtak, aztán,

mivel nem osztottam, nem szoroztam: kiengedtek. Hát ennyi.

FERI Ennyi éppen elég. (*Megsimogatja a lányt.*) És azóta koplalsz?

JANKA Hogy értsem ezt?

FERI A szerelemben.

JANKA Igen. A szerelemben azóta koplalok. És te?

FERI Volt egy barátnőm a nyár közepéig. Felettből csinos lány, manőken. Akkor aztán, az ünnepségen, augusztus 20-án elcsábította őt egy ÁVO-s hadnagy. Pénze volt, mint a pelyva, és cuccokat vett Irénkének. Levette a lábáról. Én pedig csóró voltam és vagyok.

JANKA És nem akartad leszúrni azt az ÁVO-st? Aludttej van benned vér helyett?

FERI A leszúrás eszembe sem jutott. Mit bántsak én egy senkiházit? És ha Irénke nem tudott megbecsülni engem, akkor bizonyosan nem is érdemelt meg. Punktum.

JANKA Mindig ilyen bölcs vagy, és mindenben? És egy kicsit nagyképű is?

FERI Jobbára. De nem mindig és nem mindenben. Nem, ha átmelegszik a szívem tája. Akkor nem vágok fel a szerénységemmel.

JANKA Például mikor nem?

FERI Például most sem. Egyre inkább átmelegszem, és bennem minden nedv forró vérré változik.

JANKA Nem tudok messzebb menni tőled, vagy elhúzódni, mert össze vagyunk kapcsolva. Kéz a kézhez.

FERI Édes bilincs. Soha jobb kötelék.

JANKA Ne marhaskodj! Inkább mondd el, miért nem lőttél a tankra, miért prédikáltál az orosz legénységnek. Miért akadályoztál meg engem abban, hogy kifüstöljem őket?

FERI Mert ha egyet kilövünk a páncélos szörnyetegekből, helyette jön száz másik. Bosszút állnak bajtár-

saik vesztén. Inkább ki kell fogni a szelet vitorlájukból, le kell szerelni agresszív indulataikat. A csaholó magyar pulikutya – ezek vagyunk mi – nem tud végezni az orosz medvével. Parancsra cammognak, ímmel-ámmal lőnek ránk, de ha felbószítjuk őket, vérbe fogják tiporni ezt a forradalmat.

JANKA Nem értek veled egyet, nem osztom bölcsességedet. Minél nagyobb kárt okozunk nekik, annál inkább gondolkodni fognak azon, megéri-e nekik a további harc. Eltakarodnak.

FERI Nem valószínű, hogy gondolkodni fognak, illetve előbb visszalőnek, aztán gondolkodnak. Annyiban azért igazat adok neked és mindezeknek, akik fegyvert fognak: ha megtámadnak, akkor védekezni kell. Foggal, körömmel.

JANKA Ha megdobnak kővel, dobj vissza páncélököllel. Ha rád lőnek ágyúcsővel...

FERI (*Megcsókolja Janka kinyújtott kezét.*)

JANKA Ez az első kézcsók, amit életemben kaptam.

FERI Nem fáj?

JANKA Ellenkezőleg.

FERI (*Újra kezét csókol, de most már sorozatosan föl a könyékig.*) Íme a második és a sokadik. És ennél a többszörösét érdemelnéd.

JANKA Alig ismerlek, és már lopakodsz felém. És nincs erőm, módom és hajlandóságom elfutni.

FERI (*Fölkel, meghajol.*) Buda Ferenc egyetemista, nyelvésztanonc. Kocasportoló. Kenus. Édesanyjának kifutófiúja. Egy mesterszakács félárva fia. Pacifista.

JANKA Szakács volt a faterod? Az én két őszám takács. Mindkettő a szövőgyárban dolgozik. Te viszont, ne tagadd, te tanult krapek

- vagy. Ha nem lennénk összeláncolva, szóba sem állnál velem.
- FERI (*hévvvel*) Ez hazug rágalom! Csakis veled állnék szóba. Te vagy az a lány, aki kanócomat föllobbantotta. És egyfolytában égek.
- JANKA Prolilány vagyok. Sokszor három-négy napig ugyanazt a bablevest kanalazzuk otthon. Szoba-konyhában lakunk hárman. Én a heverőn alszom a konyhában. Középiskolába nem jártam. Melózni kellett.
- FERI Proli vagy? És mi volt az én meghalt jó apám, mielőtt kitanult volna szakácsnak? És mi volt az én apai éjjeliőr nagyapám? Apám egy jó hotelben lett chef és jó életünk volt a háborúig. Aztán az öregem fogságban meghalt. Mi vagyok én tehát, a walesi herceg? A mama bérmosógépével a szuterénben?
- JANKA Talán nem vagy herceg. Viszont sok a fejedben a tudomány... Az is nyom a káderlapon.
- FERI Az egészet odaadnám a szerelmedért. Tudom, az enyém olyan gyors volt, mint a futótűz. De most száguld velünk az idő. A forradalom felgyorsít mindent, az érzéseket is.
- JANKA Te cukkolsz engem. Az átverés legkegyetlenebb fajtája a tettetett szerelem. Ott támadsz meg, ahol szinte védtelen vagyok.
- FERI Tettetett? Tudod, mit mond az olasz?
- JANKA Honnan tudnám?
- FERI Az olasz azt mondja: ti voglio bene, *jól akarlak*. És kiállom akár a tűzpróbát is érted.
- JANKA Az mi? Valamilyen buta játék? Én nem kívánom...
- FERI (*Szabad kezével zsebéből kivesz egy pakli gyufát, egyet meggyújt, és a lángot megbilincsel kezéhez tartja.*) Amíg leég...
- JANKA (*Elcsapja.*) Bolond. Bolond vagy. (*Magához húzza a fiú fejét, és hosszan megcsókolja. Lefekszenek, szorosán egymás mellé, és szerelmeskednek, oly módon és olyan sokáig, ahogy azt a rendező jónak látja.*)
- FERI (*Felocsúdik.*) Tudom, az első szerelmet nem pótolja semmi, de egy második is lehet mély és igaz. Minél nehezebb a helyzetünk, annál mélyebb és igazabb.
- JANKA Mi a szándékom velem? Ha egyáltalán van olyan, s nemcsak az alkalom szülte ezt a koslató tolvajt.
- FERI Először az, hogy megtudjam, olyan komolyan veszel-e engem, mint én téged. Vagy, mondjuk, csak fele olyan komolyan.
- JANKA (*enyhén gúnyolódva*) Éltem folytatását tán már önnel látom. Egy életem, egy halálom, maga lesz a párom.
- FERI A halálra ne gondoljunk most, csupán az életre. Tudom, hogy mindez, ami itt megy, ami most megy körülöttünk, az gyakorta halállal végződő dolog lehet. Ám ha vigyázunk magunkra meg egymásra, az életre, akkor az egyelőre bizonytalan jövőre szavazunk.
- JANKA Uram, hogy mondják azok a tucatnyi plakátok? *Szolidáris*. Nos, én máris önnel vagyok szolidáris. Rendben? Levett a fejemről, elcsavarta lábam. Vagy fordítva. És most, hogy megtudta, én is komolyan veszem önt: hogyan tovább?
- FERI Megvárjuk a dolgok kimenetelét, együtt, kéz a kézben. Aztán, az év végén államvizsgázom, és a tanárom ígérete szerint, állást kapok egy szótárkészítő kollektívában. És tüstént összeházasodunk. Te pedig esti iskolába íratkozol, hogy letedd az érettségit.

JANKA Azt mondd, összeházasodunk? *(Ismét összefonódnak. Amikor kibontakoznak, Feri feláll és előveszi a gyufát.)*

FERI Van egy ötletem, hátha beválik. *(Meggyújtja a gyufát és azzal a kikötő pányvát. /Ez egy ponton papírfonatú, így meggyullad, elég. Megszabadulnak, elfutnak./)*

I. 6. Sztálin-szobor

(Kívülről fémkopácsolás hallatszik, majd egy hang):

Kacska a keze, sánta a lába,
Döfést a hasába,
Hurkot a nyakába.

(Ünő és Ákos átsietnek a színen. Ünő kezében kalapács, Ákoséban csákány.)

ÁKOS Te Ünő, minek neked az a kalapács?

ÜNŐ Fegyverünk a szerszám, sarló, kalapács, az a mi igazi fegyverünk.

SIPIRC Meg a csákány.

ÁKOS Ezzel mégsem fogod ledönteni a kolosszális Sztálin elvtársat. Szilárdan áll a lábán. Bronzból öntötték. Sok szegény ember pénzét összeolvasztották.

ÜNŐ Ledönteni? Nem is próbálom. Majd ledönti maga, Ákos, meg a többi melós. A térgyinéél vágják át a lábát, a csizma fölött! Ott is vastag, de mégis a legvékonyabb.

ÁKOS Több eszed van, mint gondoltam. Valóban a lábánál kell kezdeni, holott a közmondás aszongya: *csak a fejit, hogy meg ne sántuljon.*

ÜNŐ Én majd éppen a nyakából akarnék egy darabkát, nyakéknek. Ha már a hasán fekszik. *(Mindketten kimennek, de a közelben maradnak.)*

ÁKOS *(kívülről)* Az egyik térgyit már kinyitottuk.

ÖCSI *(kívülről)* Mi van belül?

LIPTAY *(kívülről)* Tán a sötét lelke.

ÖCSI *(kívülről)* És a hasában mi van?

LIPTAY *(kívülről)* Meg nem emésztett millió mártír pozdorjája. Húzzátok!

ÁKOS *(kívülről)* Nem akar ledölni? Emberek, tegyetek le karórát az úttestre, majd lehajol érte a postarabló, az óratolvaj. *(Vigasság.)*

LIPTAY *(kívülről)* Ide világítsatok! Na, rajta! Mindkét térde lyukas már. Ne kézzel húzzátok, emberek, ezt a kínai csúzlit, hanem hurkoljátok a drótkötél végét a teherautóra!

MIND Hórukk. Hórukk. *(Reccsenés.)*

ÁKOS Megcsókoltad a pesti aszfaltot, Visszárionovics Dzsugasvili József, és most megcsókolhatod a seggemet is.

(Üdvrivalgás.)

SIPIRC Micsoda napom volt, ez nem is igaz. Meló helyett fölvonulás. A Parlament előtt lampionos parádé. A Rádiónál hajcihő. Csak egy hiányzik: a nagy hacacáréban nem burkoltam még máma. Úgy hallom, Buda néninél mindig van beemelni való. Irány Ferencváros. Persze a focitréning ma elmarad.

I. 7. Kiáltványok

(M megbízó és Megbízott egymással szemben ülnek.)

MEGBÍZÓ Lecsó Szaniszló elvtárs, megbízhatom benned?

MEGBÍZOTT Bennem, Grál Ladomér elvtárs? Mint az édesanyjában. Megbízhat bennem, mint az édesanyjában.

MEGBÍZÓ Figyelj ide tehát! Ide figyelj, Lecsó elvtárs! Jelenlegi fel-

- adatunk, eme nehéz körülmények között az, hogy a zavargások főkomposait összegyűjtsük.
- MEGBÍZOTT Áztat kurva nehéz lesz, Grál lovag... izé... Grál Ladomér elvtárs, mert a zavargók sokan vannak és sokféle zavarganak.
- MEGBÍZÓ Az elvtársnak több sütnivalója van, mint gondoltam. Tehát: adatokat kell gyűjtenünk, amíg nem fordul a kocka. És amikor fordul, akkor végzünk velük. Most pedig, egyelőre, a főkomposok nevére van szükségünk.
- LIPTAY *(Belép a színpadra. Tömött aktatáskát cipel. Pár méter után meggyorsul a lépte, de a Megbízott elállja az útját.)* Kérem, engedjen utamra!
- MEGBÍZOTT Előbb igazolja magát!
- MEGBÍZÓ *(Fölkel, és Liptayt a Megbízott székével kínálja.)* Foglaljon helyet, Király úr!
- LIPTAY A nevem nem Király, a foglalkozásom pláne nem. Sürgős dolgom van.
- MEGBÍZÓ Már hogyné lenne király! Maga II. Lajos, nemde, vagy V. László.
- LIPTAY Látom, ön ismeri a magyar történelmet. Remélem, felismeri, hogy most is történelmi napokat élünk. Megszabadultunk a zsarnokságtól. Tehát ne zsarnokoskodjék velem!
- MEGBÍZÓ Ni csak, bicsak. Azért a kárhatalom még csak-csak létezik, nemde? Mondja el szépen, ki készítette elő ezt a felkelést?
- LIPTAY Ezt tőlem kérdik? Hiszen tudják. Sztálinból indult ki minden. Sokan hittek benne, még többen szenvedtek miatta. Amikor meghalt, föllazult minden. A Magyar Dolgozók Pártja is.
- MEGBÍZÓ Tagja volt a pártnak?
- LIPTAY Nem. A sógorom, a megboldogult szakács a háború elején tagja volt a Szociáldemokrata Pártnak.
- MEGBÍZÓ Tehát, maga szerint az MKP föllazult.
- LIPTAY És csaknem kettévált. A rákossista reakciós szárnyra és a reformista Nagy Imre-szárnyra. Amikor kiderült, hogy Rajkot egy koncepció perben ítélték el, a Nagy Imre-szárny földuzzadt haragosokkal, sértődöttekkel, a tisztulás követelőivel. Ezeknek adott hangot a Petőfi Kör. Aztán ez a harag csordult át önkéntelenül forradalommal. Egyikük, egy költő ezt írta: „Sokasodik a robbanó harag: nehéz idők nagy időket szülnék.”
- MEGBÍZÓ És maga feltétlen híve a forradalomnak?
- LIPTAY Igen. Habár fegyverhez nem nyúltam.
- MEGBÍZÓ Hogy ön, király szaktárs, nyúlt-e fegyverhez, vagy sem, az kevésbé érdekes, mivel tudomásunk van arról, hogy fegyveres ellenállásra biztatott másokat.
- LIPTAY Tévednek. Összetévesztenek valakivel.
- MEGBÍZÓ Igeeeen? Nos, mi van ebben a hasas aktatáskában?
- LIPTAY Iratok. Nincs joguk...
- MEGBÍZOTT *(Felemeli a revolverét.)*
- MEGBÍZÓ Szezám, nyílj meg. *(Revolverével belelő a zárba.)*
- LIPTAY *(Kinyitja az aktatáskát, röplapok hullnak ki belőle.)* Mindez, kérem, legális ma. Szentesítette a forradalom.
- MEGBÍZÓ *(Felvesz egyet, hangosan olvassa):* „Az iksz kerületi Forradalmi Bizottság mint az Országos Forradalmi Bizottság szerves része, tudatja a forradalom aktív résztvevőivel, valamint a vele együtt érző budapesti néppel: A napokban lezajlott forradalmi sikerek, a rádió átvétele, a Szabad Nép-székház elfoglalása, a Sztálin-szobor ledöntése, az Ál-

lamvédelmi Hatóság és a szovjet páncélosok elleni harcok csupán a kezdeti sikereket és nem a harcok végét jelzik. A kormánynak úgy kell átalakulnia és intézkednie, ahogy az a tizennégy pontban le van fektetve. Mindezek előtt a szovjet csapatoknak el kell hagyniuk hazánkat. Minden gyár és üzem alakítsa meg a maga munkástanácsát. Ne csak szóban, mint eddig, hanem a valóságban is munkáskézben legyen a munkáshatalom!" Kiknek akarta maga ezeket a lazító röpiratokat szétoosztogatni?

LIPTAY *(Mereven áll, nem felel.)*

MEGBÍZÓ Nézze, mi egy kicsit itt hazavághatjuk magát, ha úgy találjuk üdvösnek. Van családjá?

LIPTAY *(Bólint.)*

MEGBÍZÓ Miért csináljunk a maga jóasszony feleségéből özvegyet? Özvegy II. Lajosnét.

LIPTAY *(Lehajol és összeszedi a szétszóródott röplapokat.)*

MEGBÍZÓ Szóval a sejtek. A maguk úgynevezett forradalmának, a tulajdonképpeni zavargásnak a sejtjei. Övéké lett volna a sok röpcédula, nemdebár? A sok rendbontó bitangé... a reakciósoké? A népi demokráciát megdönteni készülöké.

LIPTAY *(Cipője orrával rugdossa a földet.)*

MEGBÍZÓ És a sejtek vezetői kik lennének? *(a Megbízottnak)* Tegye el a stukkert, elvtársam! A szép szó sokkal szebb, mint a főbelövés. *(Liptaynak):* Maga pedig ide figyeljen, V. László! A családi neve nem jut eszembe, de így is jó. Nem akarjuk magát bántani. Mondja meg a sejtvezetők neveit, elteszszük a röpcéduláit, maga meg mehet az isten hírével. Vissza a rajzasztalához.

LIPTAY *(Köhögni kezd.)*

MEGBÍZÓ *(Hátba verdesi.)* Ért, ugye, az okos szóból? A maguk káosza esztelen, és nem tart sokáig. Mert itt van a párthű karhatalom és a legyőzhetetlen szovjet haderő. Hány tank ellen harcoltak eddig, kétszáz ellen? Ha kell, kétezer jön helyükbe. Tehát kik a sejt vezetői? Megmondja, vagy kicsikarjuk magából.

ÖCSI *(Bal karja bekötve. Megjelenik egy puskával, és a Megbízottal egymásra lönek. Az megsebesül.)* Engedjék el az apámat!

MEGBÍZÓ, MEGBÍZOTT *(Ész nélkül elfutnak. A Megbízott bicegve fut, revolverét eldobja.)*

ÖCSI *(Megmarkolja az aktatáskát.)* Gyere, apa, vigyük, és osszuk szét a kiáltványokat.

(El.)

SIPIRC *(Berohan az üres színpadra. Fölzaklatottan beszél. Először körülnéz a színpadon. Mutatja az egyik, a véres karját.)* Ez még nem a saját vérem, csak ami ráfröccsent. Ki hallja ezt? Hát nincs itt senki? Kinek mondjam? *(Közel lép a nézőtérhez.)* A Parlamenttől jövök, egy szétlőtt tüntetés uszályából. A Rákóczi-szobor lovának a szügyéhez tapadtam, a Parlament felől, így éltem át azt a géppuska-záporosőt, mely hátulról, a tetőkről vagy kétezerünket fogadott. A baráti szovjet tankot is, rajta két magyar zászlóval, húsz felkelővel. Hullottak mellettem emberek, gyerekek, csepeliek, angyalföldiek is. Tízesevel, százasával kaszált a halál. Tíz percig, a pergőtűz után sem mertem mozdulni. Aztán kézikocsikat toltak, hogy a hullákat elvigyék. Akkor ugrottam föl, és szaladtam el, idáig. *(Öklendezve el.)*

I. 8. ELTE

(Az egyetem egyik szobájában vagyunk, középtűt asztalka, két oldalán egy-egy karosszék. Az egyikben ül Feri, körmöl, olvassa amit írt, hangosan):

FERI „Az egyetértés felé”. Elsősorban az egyetemi újság olvasóihoz szól ez a tudósításom, azonkívül pedig...

JANKA (Belép.) Milyen tudósításod?

FERI Hát, hogy úgy mondjam, vendégeskedtem az Üllői úton, egyrészt a Corvin közben, másrészt onnan egy kórháznyira, a Kilián lakatnyában. És te, amióta tegnapelőtt láttalak?

JANKA Láthatod, eljöttem a randevúra, amit megbeszéltünk. Igaz, mire ideértem, már majdnem beesteledt. Persze megszűnt az amúgy is be nem tartott kijárási tilalom.

FERI És a fegyverviselés? Úgy látom, az elkobzott fegyvered helyett újat szereztél.

JANKA (Saját övére fűzött pisztolyára néz.) Erről ma már nem beszél senki. Az ÁVO-sokat végül is le tiltotta Nagy Imre, az oroszokat kitiltotta.

FERI A korábbi fegyveredet elvették. Minek új fegyver?

JANKA Mert nem hinném, hogy az ÁVH ukmukfukk felszívódott, és a szovjet hadsereg meg elszívárgott volna. Fegyvert hordok, kellő óvatosságból.

FERI Vigyázz csak! Szóval hol szerezted ezt a derekadba csimpaszkodó gyíklesőt?

JANKA A Madách téren. Ott szereztem. Tudod, az Ágnes nénit látogattam. A kivégzett Guszti édesanyját. Még békeidőben sem mer kilépni az utcára, legfeljebb a Kiskörúton a pékig meg a hentesig. Őt is meg-

ráncigálták ötvenkettőben. Azóta megállíthatatlanul remeg az álla. Szóval föl pakoltam egy vekni kenyeret, egy pulykatojásnyi gomolyát és egy kétarasznyi parasztkolbászt, fel vittem mindezt neki, hogy ne éhezzen szegényke.

FERI Jól tetted. Leánycserkész-jócselekedet lehetne, de hát Rákosi pajtás eltörölte a cserkészet. Ám a pisztoly! Csak nem azt akarod mondani, hogy a kajáért cserébe megkaptad tőle Guszti egykori szolgálati pisztolyát?

JANKA Na, ne. Ne marhászkodj, Feri! Amit mondasz, viccnek is rossz. Hisz tudhatod, hogy a letartóztatással egy időben történik a lefegyverzés. Tehát szó sincs róla. Az történt, hogy amikor kiléptem a Madách-házból, ahol Ágnes mama lakik, a Madách téren találtam magam, és azon nyomban beledoboltam egy kalauzba.

FERI Járt a 49-es villamos?

JANKA Nem tudom, mert a kalauz sem járt. Ott feküdt a téren, a kövezen, kihűlve és mereven, vállán a táskája, abból, mint a bőségszaru-ból, kihullottak a villamosjegyek. A kalauz fiatalka volt, a feje véres volt, mellette a sildes sapkája is. Jobb kezében pisztolyt markolt, ujjait alig bírtam lefeszíteni. Táskájában megtaláltam a pisztolygolyókat. (Ezeket most saját táskájából veszi ki és mutatja Ferinek.)

FERI Nem lesz rájuk többet szükséged, sem a pisztolyra, sem a golyókra. Tedd el őket! Sőt, beledobhatod az egész cuccot a szemétaknába. Most a békés munkában segítsél!

JANKA Menjek vissza a sapkagyárba? Ott napok óta áll a meló.

FERI Nem. A szomszéd szobában van a Gestettner.

JANKA Az mi?

FERI A sokszorosító gép. És ott van egy írógép is. Úgy tudom, tanulsz gépelni.

JANKA Nem rágalom, tényleg tanulok.

FERI Diktálás után is tudsz gépelni?

JANKA Ha a nehezebb szavakat kibetűzöd nekem.

FERI Kibetűzöm. Ki-be tűzöm. Nos, hozd át a gépet. És egyben megtudod, mi járatban voltam az Üllői úton.

JANKA *(Kimegy, visszatér az írógéppel, abban papírral.)*

FERI *(Diktál.)* Immáron megszületett az egyetértés a Corvin köz ifjú harcosai és a Kilián laktanya katonái között.

JANKA *(Megáll a gépelésben.)* Kilián. Hány l-lel?

FERI Egy l-lel. Folytasd! Délben a Kilián laktanyában ebédeltem, Gosztonyi Péter hadnagy meghívására, aki, hogy úgy mondjam, Maléter Pál páncélos ezredes egyik, talán a legaktívabb szárnysegéde. Az ebéden részt vett a szomszédos Corvin köz egy kiküldöttje, név szerint Kováts Pál. Ezt a Kováts-ot ts-sel írd! A Corvin köz fiataljainak zömét gimnazisták és egyéb középiskolások teszik ki, vannak köztük ipari tanulók is, a vezetők között agronómusok, műszaki emberek, vállalati beosztottak. A Kilián zömét újoncok adják, tényleges katona ott aránylag kevés van. Ezeknek java a forradalom ellen kivezényelt páncélos osztag, mely vezetőjünkkel, Maléter Pállal együtt átállt a forradalom oldalára. Majd némi félreértés tisztázása nyomán, melynek során a Corvin köziek vezetője, Pongrácz Gergely kezét rázott...

JANKA Egy szó a kezét rázott, vagy kettő?

FERI Kettő a kéz, tehát két szó lenne a helyesebb, de azért írhatod egybe is, ha akarod. Folytatjuk. Tehát kezét rázott Maléter ezredessel. Mármint Pongrácz Gergely. Kettő, ha együtt nem is, de egymás mellett hatásosan védekeztek a szovjet támadók ellen. Jomagam 22 tankot, illetve kilőtt páncélautót számoltam meg a környéken. A közeli Tűzoltó utca bejáratát is eltorlaszolta egy ilyen ártalmatlanán tett szörnyeteg. Úgy mondták, ott Angyal István a parancsnok. Vele nem találkoztam. Most hallgatnak a fegyverek, de a védelmi erősségek tovább is készültségben állnak.

JANKA Látod! Nem dobták el fegyvereiket a szemétaknába.

FERI Hogyanis! Abba nem férnek el a tankok. Még az ágyúk sem.

JANKA Már megint marhászkodol. Na jó. *(Befejezve a gépelést, kimegy gestettnerezni. Közben Feri telefonál.)*

FERI Anya? Figyelj csak... Hogy aki kardot fog, azt mondod, az kard által vész el... Igen, igen, tudom. De ne izgulj, nincs fegyverem. Nem is lesz. Tudod, békepárti vagyok. Amolyan forradalmi pacifista. De nem ezért telefonálok. Ma éjszaka benn maradok itt, a bölcsészkaron. Sok a munka. Itt alszom. Holnap látlak... És még egy. Ha a kardot rántó kardtól vész el, akkor ez elsősorban az oroszokra érvényes.

JANKA *(Visszajön egy nyaláb sokszorosított anyaggal.)* És most mondd meg, miért kellett ezt a tudósítást sokszorosítani, ha amúgy is bekerül az újságokba?

FERI Mert az újság az Egyetemi újság. Majdnem kizárólagosan egyetemisták olvassák, meg talán az

itteni tanerőből néhányan. Viszont ha a tudósítást röplapként is terjesztjük, értesül tartalmáról az utca népe. Mivel már sötét van, a szétosztásra holnap kerül sor. Most elég a keccselésből, tegyük el magunkat holnapra!

JANKA Hol? Itt ágyak és hálóterem is vannak?

FERI Ez itt a hálóterem. Két összetolt karosszék lesz az ágyunk. Elférünk benne, mert sok jó kis helyen is elfér. *(Összetolják a karosszékeket, elhelyezkednek. A lámpák elhalványulnak.)* Amit tegnapelőtt mondtam, az ma is érvényes.

JANKA És amit én feleltem rá, az is. *(Felső gönceiket kidobálják fekhelyükről.)* Várjál csak, Feri, ne siess! Kérdezni szeretnék még két dolgot, ami nem hagy békén.

FERI Rajta! Bár mondtam, hogy ma már több munkát nem vállalom. Szellemi melót sem. Rád fáj a fogam.

JANKA Jó, jó. De azért mondd meg, ha a forradalom után összekerülünk, hol fogunk lakni? Nálunk egy tengerimalac sem fér el.

FERI Nálunk igen. A kégli tágas. Három szobánk is van. Anyáé az egyik, enyé a másik, apáé volt a harmadik. Mióta ő nincs, a mosott ruhát tartjuk benne. Az majd elkerül a sifonérba, és te elfoglalod a szobát.

JANKA *(Átöleli, megcsókolja, majd enyhén nógatja.)* Feri! És a másik dolog. Te igazán hiszel abban, hogy a forradalom a győzelem útján halad?

FERI Igazán hiszek benne. Ez az a történelmi pillanat, amikor Magyarország és a magyar nép sorsa jobbra fordul.

JANKA Nézd, én csak nyolc általánost jártam ki, meg elvégeztem egy tanfolyamot. Amiről én az iskolában

tanultam, az a múlt volt, amelyben mi, magyarok, számos csatát nyertünk, derék hőseink voltak, viszont minden háborút elvesztettünk.

FERI Ez csak amolyan körülbelüli igazság. Mohács előtt a magyarok a háborúk javát megnyerték. Mohácsnál, igen, elveszett a nemzet színe-virága és a magyar függetlenség. Ám a török mégsem tudta meghódítani az egész országot. Fölül és nyugaton egy vastag karéj megmaradt királyi Magyarországnak, Erdély pedig félfüggetlen lett.

JANKA Na, jó. Egyszer aztán kiment a török, és beözönlött az osztrák. Valahány évig Rákóczi ellenállt, aztán seregét levágták. Nem így volt?

FERI A török nem ment ki, hanem kiűzték. Először ereje egy részét lemarták a magyar végvári katonák. Aztán 1686-ban egy, a magyarokkal is fölerősített nemzetközi sereg verte ki a törököt Budáról. Nos hát, Rákóczi. A baj ott volt, hogy a francia támogatókat elpáholták az angolok. Rákóczi önmagában nem volt elég erős, és hadseregét végül jobban megtizedelte a pestis, mint az ellenség.

JANKA És aztán minden, minden elveszett. A '48-as szabadságharc és végül a két világháború. Jól mondom?

FERI Ez utóbbi kettőt ne igazán számítsuk! Nem önállóan hadakoztunk, hanem kényszerűségből benne voltunk egy német-osztrák irányítású hadviselésben. 48/49 a mi háborúnk volt, de a végén már két hatalommal, az osztrák és az oroszszal szemben. Ám ha az veszteség is volt, lassan, nívós munkával, passzív ellenállással megnyertük a békét. 1867-ben Magyarország Ausztriával egyenlő hatalom lett. Nem akármilyen! Két évtizeddel a

vérvészteség után európai nagyhatalom. És ez is a szabadságharc következménye volt.

JANKA Szép, szép. De Trianonról is tudok, amikor az ország kétharmadát elvették.

FERI Igen, Trianon nagy vereség volt. De meglásd, egyszer majd belestimmelünk egy olyan államszövetségbe, ahol mint a mozaikkoc-kákkal befedett tér, kirajzolódik minden, ami magyar. Kulturális nagyhatalom leszünk.

JANKA És addig?

FERI Addig megvédjük, megtartjuk, ami a miénk, mint Dobó István Eger várát.

JANKA Tehát te is vívni fogsz?

FERI Igen. Most a te váradat akarom megívni.

JANKA Azt nem kell megívni. Leeresztem a felvonóhidat. Aztán tárt kapukat döngethatsz.

(Maradék ruhaneműiket kidobálják az összetolt karosszékek mélyéből, és eltűnnek a rögtönzött fekhelyen.)

I. 9. Nők egymás közt

(Janka érkezik géppisztollyal a vállán, kezében egy vánkossal. Ráül, tisztítani kezdi fegyverét, magának mondja tagoltan.)

„Úgy született a szabadság, hogy a pesti utcán hullt a vér.”

ÜNŐ *(Bejön.)* Szia, Janka, mit motyogsz?

JANKA Azt, hogy piros a vér a pesti utcán.

ÜNŐ De mostan már eltakaríccsák. Ide süss! *(Köténye zsebéből elővesz egy papírcédulát.)* Tudod, mi ez?

JANKA *(Méregeti.)* Erre a papírra nem ismerek rá. Mi ez az 1270-es szám rajta?

ÜNŐ Árcédula. Ahogy jöttem a Rákóczi úton visszafelé, mert ott feküdt a nagy tetem a Nemzeti Színház tőszomszédságában, láttam egy gyönyörű télikabátot.

JANKA Ki viselte? Talán valamelyik jól eleresztett elvtársnő? Magunkfajtának nem jut ilyesmire.

ÜNŐ Éppen ez az, nem viselte senki. Ott díszlett egy próbababán, egy divatárúüzletben, egy betört kirakat mélyén. Sűrű szövésű, zöld angol szövet volt a kabát anyaga, rajta a prémgallér szürke. Talán vidraprém.

JANKA Na és? Kiszolgálók aligha voltak az üzletben. A tisztességesebbek vért adni mentek a kórházba, vagy a parlament elé vonultak zászlókkal. A gyávák otthon kuco-rogtak, hogy kivárják a fegyverek elcsitulását.

ÜNŐ Eltaláltad, Janka. Az üzletben nem volt senki, csak a kirakatban, a próbababán a kabát, rajta az árcédulával. Az utcán sem volt egy lélek sem a közelben.

JANKA És te elragadtad az árcédulát. Miért?

ÜNŐ Mert magát a kabátot szerettem volna elvinni. Nézd, jön a tél, és nincs egy rendes holmim. A télikabát – felpróbáltam, éppen rám lett méretezve. Enyém kellett volna hogy legyen. Hiszen államosított volt az a Rákóczi úti üzlet, az a tulajdon most már senkié. És a nép én vagyok, én is vagyok.

JANKA De nem fosztogatási vagy elcsenési alapon. Majd rendet teremtünk hamarosan. Kijavítjuk a betört kirakatokat. Leszállítjuk az árakat, és a Forradalmi Tanács rendelkezései nyomán megindul újra az áruforgalom.

ÜNŐ Jó, jó. Látod, nem martam el a kabátot, pedig nagy volt a kísértés.

- Viszont hoztam valami mást is. *(Át-nyújt egy fémdarabot Jankának.)*
- JANKA *(Vizsgálgatja.)* Ez alighanem szeretett apánk egy alkatrésze.
- ÜNŐ A nyakszirtje, drága szaktársnőm. Lecsákányoztam a mammutról, ott, az Oktogon mögött, ahol hevert. Most én kérdezlek, Janka: minek neked a davajgítár? A Feri is megmondta, hogy mostan már nem azzal kell...
- JANKA Nem mindenben hallgatok rá. Ha megtámadnak, védekezni kell. Erre jó a davajgítár, ugyebár. Pisztolynom is van.
- ÜNŐ Tanulsz még gépelni? Miért?
- JANKA A múlt héten még volt egy órám. Azért tanultam, hogy egyszer irodai melóm lehessen. Az könnyebb.
- ÜNŐ És a nyakadban az a lánc micso-da? Tán írógépszalag vagy talizmán?
- JANKA *(Megfogja, de nem veszi le nyakláncát.)* Ki tudja? Még az is lehet. Talizmán.
- ÜNŐ Vetted, szerezted? Azelőtt semmit nem viseltél.
- JANKA Nem vettem, nem szerezttem. Kaptam.
- ÜNŐ Ejha? Csávód van? Földadtad a gyászéveket?
- JANKA Ez nem a te dolgod, hanem az enyém. Ne vedd könnyen a szádra azt, ami nekem fáj.
- ÜNŐ Bocsáss meg! De azért az a nyakmicsoda igen furcsa. Mutasd meg! *(Ünő közel hajol Jankához.)* Fogakból van, úgy látom.
- JANKA Fogakból. Tizenkét őzfogból, egyenletesen fölfúzve, köztük egy-egy fagyöngy.
- ÜNŐ Ilyet még nem láttam. Azt hittem, most oroszokra vadászol, nem őzekre.
- JANKA Szamár vagy, illetve tehén. Az úgy volt, hogy az adományozóm apja kapott egy frissen lőtt őzsutát, hogy őzpecsenyét készítsen húsából a hotel vendégeinek, ahol szakács volt. Ezt megtette, de előbb hazavitte a fogakat.
- ÜNŐ Mostanában?
- JANKA Tizenöt évvel ezelőtt. A fogak azóta egy dobozban pihentek. Feri elővette őket, egy éjszakán át fúrta-faragta, dolgozott rajtuk, nyakláncot készített belőlük. Mindegyiket át kellett fúrni, és a fagyöngyök is.
- ÜNŐ Szereted?
- JANKA Különben nem viselném.
- ÜNŐ Nem a fogakat kérdeztem, hanem az ékszerészüket.
- JANKA Szeretem.
- BUDÁNÉ *(Érkezik egy ételhordóval.)* Itt van egy kis jó meleg húsleves, egyetek, báránykáim! Szép testben melegedjék a szép lélek.
- JANKA, ÜNŐ *(Szürcsölik a levest.)*
- JANKA Hallod, Ünő? A Buda néni hol szépeket, hol okosakat mond. Mint a fia. Aki a szép szót nyilván tőle tanulta.
- ÜNŐ Tán már az anyatejjel szopta.
- BUDÁNÉ Tudjátok-e, leánykáim, hogy Isten segítségével kiszabadították a hercegprímást?
- ÜNŐ Cigányprímást, melyiket?
- JANKA Valóban liba vagy. A hercegprímás főpap, nem cigány. Kuss, pofa be! Főliba.
- BUDÁNÉ Nem láttátok a fiamat?
- JANKA Éppen őt keressük. És azért császkálunk errefelé, mert maguk itt laknak ebben a szomszédságban, itt vélem meglelni Ferit.
- BUDÁNÉ Nem együtt voltatok valahol az éjszaka?
- JANKA De igen. Röpcédulákat gyártottunk az ő egyetemén. Én tekergettem a sokszorosító masinát, a bölcs karon. Hogy lehet egy kar bölcs?

BUDÁNÉ Bölcsészkaruk hívják.

JANKA Igen, igen, annak. Szóval belefáradtunk a röpcédulák, a kiáltványok, a plakátok készítésébe, és ott aludtunk.

BUDÁNÉ Nem hiszem, hogy az egyetemen hálótermek is lennének.

JANKA Én sem hiszem, hogy lennének. Összetoltunk két öblös karosszéket, abban aludtunk, mint egy ágyban.

ÜNŐ Egymás karjában.

JANKA Ne irigykedj!

BUDÁNÉ És aztán mi történt reggel? Mert hogy éjjel mi történt, azt sejttem.

JANKA Mire felébredtem, Feri már nem volt mellettem. Egy kis cédulát hagytott, azt írta rá: „Ne aggódj, még ma megleljük egymást.”

I. 10. Rádiózás

(Adó-vevő készülék – egy doboz –, előtte Öcsi ül és mikrofonba beszél, mellette fülhallgatóval Feri. Közeliükben Janka püföli kétszer egy-egy ujjal az írógépet.)

FERI *(Odalép Jankához, megcsókolja a haját, majd felkínált száját.)* Ugye, megtaláltuk egymást, még ma, titkár kartársnő. Engem nem lehet olyan egyszerűen elveszíteni. Nincsenek szárnyaim, hogy elrepüljek.

JANKA De hát hova tűntél az egyetemi karosszékből, ahol az éjszaka oly jól éreztük magunkat?

FERI Egymást. Kora reggel, szinte hajnalban jöttek értem. Hogy menjek egy küldöttséggel tolmácsolni.

JANKA Hova, az isten szerelmére?

FERI Az orosz követségre. Öttagú diák-bizottság ment a szovjet követségre, hogy megtudja Andropov

követtől, elhagyják-e valóban a szovjet csapatok Magyarország területét, vagy sem.

JANKA És megtudtátok? Megmondta? FERI Mondott valamit, ami úgy hangzott, hogy igen. Egyébként ott volt nála a Pravda budapesti tudósítója is, aki kicsit magyarul is tud, és ő szorgalmasan rábólintott Andropov kijelentéseire. Azt is megtudtuk, hogy jelenleg két főmufiti tartózkodik Pesten, Mikoján és Suslov. Nagy Imrével és Kádár Jánossal tárgyalnak.

ÖCSI Jól nézünk ki azzal a Kádárral! Jellemtelen, pipogya alak. Hol Rajk mellé állt, hol elárulta, hol lesítették, hol mint feltámasztott funkcionárius viritotta magát. Amikor kiengedték a sittről, ahova Rákosi záratta be, rögvést eljött a múgyetemre, és ott összevissza hazudozott.

FERI Viszont te még akkor nemigen lehettél ott, ugyebár? Nem hallhattad.

ÖCSI Én még középiskolás voltam. De az öregem bejárt, órákat adott. Őtőle tudom. Szóval Kádár folyékonyán hazudott. Mint általában a kommunisták. Elképzelhető, hogy a komcsik igazat mondjanak? Még akkor sem, ha az anyjuk nevét kérdezik tőlük.

FERI Nagy Imréről el tudom képzelni, hogy igazat mondjon. Sőt, a barátairól, a közvetlen környezetéről is.

ÖCSI Majd ha újraíratják a hazug magyar történelemkönyveket, amelyekből megtanulhatjuk, hogy igazából Kun Béla irányította a Tanácsköztársaságot, kit Sztálin kivégeztetett, és hogy Rákosinak ott csak kis szerep jutott. Majd ha megtudhatjuk, hogy Marx megvetette, Engelsszel együtt kigúnyolta Kossuthot, és felébredünk arra,

hogy Sztálin cár volt a javából, népbolondító, nem népboldogító. Majd ha felvilágosítanak bennünket arról, hogy a szocializmus utópia, a gyakorlatban megvalósíthatatlan.

FERI Ez egyben nem értünk egyet. Nyilvánvaló, hogy ami eddig itt volt, az nem szocializmus vagy kommunizmus, hanem *maszlag* volt, az egyenlődiség álarca alatt. Rendes, tisztességes szociáldemokrata szocializmusra igenis szükség van, szükség lesz.

JANKA Srácok, hátrább az agarakkal! Mintha azért jöttünk volna ide, hogy rádión közvetítsük azt, amiben, nemde, egyetértünk. Rajta hát!

ÖCSI Az Ifjúság Rádión. Fogjunk neki!
FERI Janka titkár: kész vagy a kiáltvány gépelésével?

JANKA Szolgálatára! *(Átnyújtja a gépelt szöveget Öcsinek.)*

ÖCSI *(A mikrofonba olvassa.)* MAGYAROK! Dicsőséges forradalmunk távolról sem fejeződött be. A veszély nem vonult el. A magyar nép egyöntetű követelése és kormányunk ismételt nyilatkozatai nem minden oldalról találtak megnyugtató visszhangra. A szovjet csapatok még nem kezdték meg a kivonulást hazánk területéről! Ezért készen kell állnunk, olyan egységbe kell forrnunk, amilyenbe a forradalom napjai kovácsoltak bennünket. Tegyük félre a pártoskodást, amely a nemzeti erők megoszlásához vezet! Az egyetemi ifjúság felhív minden pártot és csoportosulást, hogy szűkebb pártérdekeit ideiglenesen félretéve a forradalom és a nemzeti szabadságharc győzelméig, minden erejével nemzeti egységünk és védelmi képességünk erősítésén munkálkodjék! A független,

szabad MAGYARORSZÁGOT csak valamennyi magyar összefogása teremtheti és mentheti meg.

JANKA Szép. Olyan szép, mintha nem is én gépeltem volna, ezzel a két sapkaformáló mutatóujjammal. Csak azt tudnám, Öcsi, milyen messzire jut el innen, Budáról, az Ifjúság Rádió hangja. A Hármashatárhegyig vagy az osztrák határig? Kelet felé, esetleg Záhonyig is?

ÖCSI Nyugat felé, az Alpesekig. Dél felé Jugoszlávián és az Adrián keresztül Olaszországig. Kelet felé a Kárpátok lábáig.

JANKA És a nyugati rádióhullámok hogyan jutnak el idáig?

FERI Nagy teljesítményű adókon, kellő frekvenciákon. És a jelenlegi nagy zavarban a Keletről jövő zavarásokat is csökkentették vagy leállították. Jobban lehet fogni Nyugatot.

ÖCSI Próbáld ki Londont, az angol rádiót!

FERI A londoni magyar adás ilyenkor nem közvetít, csak a BBC World Service. A világrádió. *(Odahajol a készülékhez, majd kezével jelzi, hogy befogta az angol híreket.)* Figyeljetek, bajtársak, valami cirkusz van Szuezen. Angol és francia ejtőernyősök Egyiptom földjén. Az angolok és a franciák bombáznak is. A magyarkérdés lekerült a fő helyről. Szuez érdekesebb most Nyugatnak, ott olaj van, mint az anyagszegény Hungária. *(Csavargatja a rádiót.)* Az Egyesült Államok együtt érez a magyar fölkelőkkel. Minden jót és teljes sikert kíván nekik. De katonai segítséget nem áll módjában a forradalmi Magyarországnak juttatni. Az Egyesült Nemzetek tárgyalni fogja a magyarkérdést, a szovjet intervenciót.

(Ismét csavargatja a rádiót.)

Párizs. A francia egyetemisták szimpátiatüntetés rendeztek az Étoile-nál a magyar forradalom mellett. A jelenlegi helyzetben a francia kormány tehetetlen. Fegyveres segítség a magyaroknak esetleg egy világháború kirobbanását jelenthetné. Hát ennyi! Így gondolkodnak. Tökmag sem fér el a seggük lukában.

JANKA Szemetek! A rohadt Nyugat ismét kurván cserbenhagy bennünket. A múlt században hagyták, hogy a díszes oroszok leteperjenek bennünket. A század elején azon mesterkedtek, hogyan lehet széttrancsírozni Magyarországot. Most benne hagynak bennünket a szarban.

ÖCSI Fel a fejfel! Az ENSZ még nem döntött. Békefenntartó csapatok, ha azokat küldenek, nem jelentenek világháborút. Az Egyesült Nemzetek csapatainak jelenléte megmentheti a helyzetet.

FERI Csakhogy az ENSZ meztelencsiga. Puhány.

ÁKOS *(Berobban, a puskatust a padlóhoz veri.)* Megtámadtak.

JANKA Tudom. Az aljas szovjetek. Az ígéretések dacára.

ÖCSI Hol vannak?

ÁKOS Hát egyrészt, már tudjátok: beásták magukat Pest környékén.

FERI Másrészt, vagy száz páncélos ütegük: tankok, páncélautók, csapatszállítók kilőve.

ÁKOS Harmadrészt: tudjátok-e, mi özőnlík be Záhonynál meg a déli körzetben, tehát egyrészt Debrecen, másrészt Szeged felől? Mekkora haderő?

FERI De hiszen Nagy Imre megállapodott velük, hogy kimennek, és kint is maradnak.

JANKA Én nem hittem nekik. Adott szavuk búzlótt.

ÁKOS Komolyan vettük, hogy minden ország katonája menjen saját házába. És tegnapelőtt a miniszterelnök ki is léptetett bennünket a Varsói Szerződésből. A támadás ezzel duplán illegális lett.

JANKA Álmunkban tehát független ország vagyunk. Mondjuk, még egy napig. Aztán már álmodni sem merünk ilyet.

ÖCSI Még függetlenek vagyunk de facto.

FERI De jure.

ÁKOS Hallottátok-e a ma reggeli rádiót?

FERI Csak amit mi mondtunk az országnak és a világnak, és a világnakünk.

ÁKOS És amit a Kossuth rádió mondott?

JANKA Azt nem. Mi a külföldi rádiókat hallgattuk, nem a magyart.

ÁKOS A Kossuth rádió szovjet csapatösszevonásokról tudósított. Több tízezer katona és több mint ezer tank és páncélautó Budapest felé tör. Hozzák a szovjet kultúrát.

FERI Mintha ők lennének a németek a második világháborúban, mi pedig a franciák, akiknek nagy országát kétezer tank támadta.

ÖCSI Mit tehetünk?

ÁKOS Azt, amit én. Hallottam Király Béla vezérőrnagy szózatát is. Nemzetőrosztagot állít fel a haza védelmére.

JANKA Ki az a Király Béla?

ÁKOS Maléter Pál helyettese. Katona volt, Rákosiék bebörtönözték. Együtt ültem vele pár évet a Markóban. A Nagy Imre-féle ötvenhármassal én kiszabadultam. Tehát Király Béla tábarnokot személyesen is ismerem. Karakán fiú. Azt hiszem, őt a forradalom engedte póterre.

JANKA Áki szaki! Miért volt maga a sitten?

ÁKOS Egy vicc miatt, amit a műhelyben elmeséltem.

JANKA Mi volt a vicc?

ÁKOS Ismeri a két legnépszerűbb magyar cigarettát?

JANKA Nemigen. Nem dohányzom. Az őseim sem.

ÖCSI Ákos, gondolom a Munkásra meg a Magyarra gondolsz.

ÁKOS No, igen. Szóval Rákosi szívja a munkást, Sztálin a magyart.

JANKA És végül is, milyen krapek az a Király Béla?

ÁKOS Fejjel kimagaslik a többiek közül. Nemcsak erkölcsileg, de méretre is. Tetőtől talpig van vagy két méter.

ÖCSI Rendben. Megértettük, mit kell tennünk. Feliratkozunk nemzetőrnek.

JANKA Lányokat is keresnek?

ÁKOS Miért ne? Egyenlőség van. És karszalag is van, piros-fehér-zöld. Fegyvert is kaptok.

ÖCSI Nekem már van.

JANKA Nekem is.

FERI Nekem pedig lesz.

I. 11 Vérbe tiport forradalom

(A villany mindenütt kialszik. Harminc másodperc után éktelen dübörgés hallatszik kívülről /ágyúdörgés magnetofonszalagon/. Amikor a színpadon újra fény dereng, Ünő, Liptay, Budáné és Sipirc emelkednek fel fekhelyeikből, egy darabig összevissza futkosnak, majd egy-egy göncöt magukra húznak, amikor /Nagy Imre magnetofon hangjával/ megszólal a rádió):

„Itt Nagy Imre beszél, a Magyar Népköztársaság Minisztertanácsának elnöke. Ma hajnalban a szovjet csapatok támadást indítottak fővárosunk

ellen, azzal a nyilvánvaló szándékkal, hogy megdöntsék a törvényes magyar demokratikus kormányt. Csapataink harcban állnak. A kormány a helyén van. Ezt közlöm az ország népével és a világ közvéleményével.”

(A jelenlevők egymásra néznek, és elindulnak lassan, libasorban kifelé. Sipirc kezében a lyukas magyar zászló, Budáné kezében bevásárlókosár.)

BUDÁNÉ Kenyeret kell vennünk, amíg lehet.

ÜNŐ És zsírt is.

(Ki- és bejövet egy kört tesznek, midőn csatlakozik hozzájuk fegyveresen, nemzetiszín karszalagosan: Ákos, Feri, Öcsi és Janka. Janka kezében fehér zászló BÉKE felírással. A többiekkel együtt kört alkotva leülnek a földre.)

FERI A harc a jelen helyzetben már öngyilkosság. Orosz tankból, páncélosból, legénységből már sokkal több van itt, mint nemzetőr.

ÁKOS Király Béla osztaga egy ideig ellenállt, aztán nyugat felé szorultak. Egy sávon még folytatják a reménytelen küzdelmet, a szétmorzsolódó katonai védelmet.

FERI Jól látom? Egy úgynevezett szocialista ország, a Szovjetunió, hadat visel a szocializmus országával, velünk, a hazánkkal.

ÖCSI Ha a szovjetek szocialisták, akkor én inkább a feudalizmusban kívánok élni. Vagy az ősközösségben.

JANKA Élni? Meddig élni? Mert itt még a túlélőket is megnyomorítják.

ÁKOS Kíváncsi vagyok, mit szól mind ehhez Kádár János, aki még pár nappal ezelőtt kijelentette: „Ha visszajönnek a páncélosok, én pusztá ököllet megyek nekik.”

JANKA Talán éppen egy tank belsejében ül Jánosunk, és onnan kuko-

rékol kifelé. Hallottátok frissen sült rádiószózatát: ő a forradalom, mi vagyunk az ellenforradalom.

ÁKOS Ha tudnám, melyik tankban ül a köpönyegforgató Kádár, e késő órában is fölpalackoznám magam, és égő benzinnel fölbontanám azt a Kádár-tankot. Nincs undorítóbb az árulónál.

(Felállnak, felvonulási sorba rendeződnek. Elöl Sipirc a zászlóval, és Janka a BÉKE felirattal. Kívülről egy tankágyúcső és puskacsövek merednek befelé.)

JANKA Kenyérért megyünk!

BUDÁNÉ A pékhez.

ÜNŐ És a boltba, zsírért.

SIPIRC Itt van a sarkon. Engedjenek át!

(Eldördülnek a fegyverek. Sipirc, Janka összeesnek. A színpad elsötétül. A rendező döntése szerint vagy háromperces szünet tartandó a Mozart rekviem ütemeivel, ennek három befejező perce; vagy egy tízperces szünet tartandó, melynek végén a fenti háromperces szakasz felhangzik, mint a II. 1 (Rekviem) szakasz kezdete. A magnetofonzene befejeztével kezdődik a II szakasz Szöveges része, azaz a II. rész egyetlen időt ölelő jelenete.

II. 1. Rekviem Katarzis

(A színpadon egy hosszabb pad. A jobb oldali vége vörös zászlóval-posztóval van letakarva. Azon ül a Megbízó, kezében kötél, annak végén hurok.

A pad bal oldali végét piros-fehér-zöld zászló takarja, azon ül Feri, feketé karszalaggal a karján.)

FERI Diáktüntetés volt október huszonharmadikán délután. Folyta-

tását vérbe tiporták. Élve maradtam. Nincs kedvem élni ezután.

(Feri kezében két kis csokor virág. Az egyiket leteszi a pad alá.)

Kis Sipirc! Úgy tűntél el, ahogy éltél: csendesen és sebesen. A legfiatalabb voltál közöttünk, legelsőnek mentél el közülünk. Akit az istenek szeretnek, azt korán viszik el. *(Előveszi a másik csokrot, szinte annak beszél.)* Janka, szeretném tudni, hol vagy. Nem azt, hogy hol földelték el remek testedet, azt tudom. Fejfádat a temetőben mindennap – mint most is – meglátogatom. Azt is szeretném hinni, hogy nem hiába haltál meg, és nemcsak zsírért meg kenyérért, melyek földi létünk tápszerei, hanem szellemi létünk folytatásáért is. Azért haltál meg, mert munkáslány voltál egy olyan Magyarországon, amelyik megpróbált talpra állni, de börtönőrei lebunkózták. Ti, munkáslányok frissek voltatok, mint a fű, és a füvet a réten, együttes egészében nem lehet agyonnyomni. Újra fölágaskodik.

MEGBÍZÓ *(A kötél végét ráhurkolja a padra.)* Nagy volt a pofájuk. Harsogtak, lövöldöztek, mondhatni, a bolha vésszesen köhögött. Hol van az megírva, hogy a lumpenprolik, a söpredék beleszóllhat a szocializmus ügyeibe? Megtoldva mindezt az undorító magyar irredentizmussal! Dönthet-e egy pizslicsáré kis nemzetecske a szocialista béketábor sorsa fölött? Nem az ugribugri éretlen függetlenségessdi számít, hanem a hatalom, az erő. Ez nemzetecskék feletti. A tüsténkedést levertük, a rebellisek vezéreit agyonlőttük vagy felakasztottuk, seregük java börtönben senyved. Változatlanul

a békére törekszünk, de nem az incifinci sovíniszták izgága békéjére, hanem a pax sovieticára, mely, mint egy sátor, beborítja a szocialista táborn, s melytől rettegnek az imperialisták.

LIPTAY *(Szótlanul bejön.)*

FERI *(Átvesz egy levelet Liptaytól, ki azt szótlanul nyújtja át. Feri felolvassa):* „Ferikém, itt Öcsi szól hozzád, unokatesód. Alkalmi úton küldöm ezt a levelet, egy amerikai évfolyamtársam viszi és kézbesíti apámnak, rajta keresztül neked.

Szerencsésen átjutottam a határon Király Béla nemzetőreinek védő uszályában. Aztán, további szerencsével, át az Óceánon. Most a Harvard egyetemen vagyok mérnökhallgató. Újrakezdtém az első évet, nem volt káromra. Nem vagyunk tétlenek. Az otthoni terror minden mozzanatáról értesítjük az amerikai közvéleményt. Rémálmaimban felmerül bennem, mi lett volna velem, ha otthon elfognak.”

MEGBÍZOTT *(Ásóval a kézben jön be, leül a Megbízó mellé.)* Nyugdíjas állást kaptam a zavargások után – mihelyst lábsebem begyógyult. Egykori harcostársaim változatlanul gondoskodnak arról, hogy tevékeny részt vegyek az elföldelésben. S amíg ez a tevékenység jobbára anonim módon folyik, én ügyelek arra, hogy minden sírt megjelöljek, s a szeretett tetemének hollétéről a rokonokat értesítem. Ez az aktivitás szerényen bár – de jövedelmez.

ÜNŐ *(Leül Feri mellé, kezében két kopjafa.)* Lefogtak. Vallattak. Benn tartottak valami internálótáborban. Aztán kiderült, hogy a sapkagyárban nem maradt elég munkás, mivel párat lelőttek, megsebesítettek, jó néhányan pedig ne-

kieredtek a nagyvilágnak. Így hát a mondottnál hamarabb szabadláb-
ra kerültem. Az éhbéremet is fel-
emelték vagy harminc százalékkal.
Van egy krapekom, sajnos nem az
Ákos, ő öt évet kapott, hanem a
megboldogult Sipirc özvegy, ré-
szeges apja. Szobakonyhában la-
kunk Angyalföldön. A legnagyobb
vágyam egy fridzsider. Mosógépre
még gondolni sem merek.

Ezeket a kopjafákat *(felemeli mindkettőt)* Ákos faragta a börtönben. Az egyikén Janka neve, a másikon Sipircé. Hogy is mondták a beszélőn: a hősök meghaltak vagy börtönben vannak, a gyávák elfutottak, a hülyék otthon maradtak.

FERI *(Átveszi a két kopjafát, fölmutatja.)* Ha nevetek, betűire rásüt a nap, szivárványszínben ragyog, mint a gyémánt, a vízcsepp, a könny, a forradalom. Piros volt a lobogó felső foka, a lányok arca, a kialvatlan szemek alja, a lebukó nap, az úttest kövezetén a diákvér. Fehér volt az anyák zászlaja, a hold, a halottak keze, lába, nyaka.

Zöld volt még a dércsípte Köz-
társaság tér gyér füve, az Ország-
ház kupolája, s a remény, hogy
bejönnek az ENSZ-csapatok. Kék
volt a sok egymással farkasszemet
néző szempár, néhány száz paroli,
a Dunán himbálódzó hullák hasa,
és kék volt időnként az ég.

Szürke volt október huszon-
harmadikán az égbolt, később a
szovjet tisztok köpönyege, szürke
volt a szitáló eső. Sárga volt a pár-
szor világító déli nap korongja,
Maléter egyenruháján a rézgomb,
a fák szállingózó levele, Nagy Imre
cvikkerének villanása, sárga volt a
lélekharang. Rozsdabarna volt az
avar, az arra hulló Sztálin-szobor,
Budaörsön a tankok hernyótalpa

alatt a sár, sárgásszürke volt a Duna.

Fekete volt az éjszaka, a vérbe tiprók elüszkösödött szíve, a kiégett irattár, az árulók lelke, fekete volt a posta falán a tankágyú ütötte lyuk, fekete volt a gyász, a vereség, a folyó mélye. Mint az ásonyom: olyan fekete volt a halál. Tizenháromezer halott. A piros-fehér-zöld: feketén verem. A vermet ásók még nem tudják, hogy az saját sírjuk is.

MEGBÍZÓ Nézzük csak! A legfontosabb dolog a biztonság. Az Államvédelmi Hatóság sok tekintetben kiváló osztágainak egyik hibája az volt, hogy nem épült össze azokkal, akikre ügyelni kellett volna. Ezért jó, illetve jobb a munkásörtség: a munkásőr a gyár tagja, a párt tagja, felfegyverzett és mégsem fegyveres elem. A másik hiba a fiatalok nevelése terén jelentkezett és terjedt, mint a métely. Ahelyett, hogy kizárólag megbízható szovjet hősokeket éltettünk volna, rákulcsoltuk az ifjúságot Petőfire, Kossuthra meg más népbolondítókra. Tulajdonképpen a történelmet mint tantárgyat el kéne törölnünk..

FERI *(Feláll.)*

Jönnek az elhunyt rokonai
Muszájból szemet hunyt rokonai
Tegnap még nevető rokonai
Holnap már nevető rokonai
Sohasem feledő rokonai
És utálkoznak a történelemtől
Jöttünk, hogy gyászoljunk a reményt

A szegényt, a jót, Nagy Imrét
Gyertyaláng mosolyával
A hitük lobbant el ismét
Jöttünk, hogy apáink módján
Sirassuk újra magunkat
Nekünk a győzelmek helyett
Védtelen hősoke ha jutnak

Szédeleg a rokonság lábuk előtt a bánat sötét verem

És hullnak a holtra hófehér sörhadvirágok

Fülekben lakozó ágyúdörgés tép lyukat a gyászéneken

Billen a piros pohár s az arcokon vér szivárog

Csapataink harcban állnak

A kormány helyén van. A sírban

De jön napja a feltámadásnak

így hisszük, s míg hisszük, így van.

MEGBÍZOTT Persze bármilyen biztonságos is legyen az állás, jelen esetben a sírásás, az átképzésre itt is szükség lehet. Címerállatom a kaméleon. Beíratkoztam a krematóriumkursusra. Tökéletesítjük a szennyezésmentes hamvasztást. Azt tanulom, hogyan automatizáljuk a test kremálását, a koporsó újrahasználati átmentésével. Ezt a módszert a fel-feltámadó koporsónak hívjuk. És aztán mennyivel gazdaságosabb egy picike fülke a kolombáriumban, mint egy háromöles sírgödör.

FERI Ha körmöd alá tuskét vernek
Sötét zárkában vasra vernek
Ha húgycsővedbe ceruzát húznak
Szerettedért becsuknak túsznak
Ne feledd: semmi sem tart örökké;
Százötven év alatt sem lettünk törökké.

Ha a nyelvedet kifacsarják
Magzatodat kikaparják
Ha megtömnék kábítószerrel
Hogy kibékülj a perekkel
Ne feledd: semmi sem tart örökké;
Százötven év alatt sem lettünk törökké.

Ha országodban ketrecbe zárnak
Ha kibújnál aknákkal várnak
Ha átrepülsz megbélyegeznek
Holtadig ha kartotékra tesznek

Ne feledd: semmi sem tart örökké;
Százötven év alatt sem lettünk tö-
rökké.

Ha lazábban fogják a kantárt
Civilbe bújtatják a zsandárt
Ha rendjeleket osztogatnak
Csak néhanapján fosztogatnak
Még ha feléd is rúgják a koncot
S szolgának kapsz egy nyomoron-
cot

Ha bülbül szavakkal csalogatnak
S ahol fáj, ott nyalogatnak
Ha turbánra, sörbetre jut és borra
Gondolj akkor a selyemzsinórra.

NE BÚSULJ KENYERES, EZ SEM
TART ÖRÖKKÉ
SZÁZÖTVEN ÉV ALATT SEM LET-
TÜNK TÖRÖKKÉ.

MEGBÍZÓ Mi békét akarunk, békessé-
get. Nyugodt társadalmat. Ehhez
elkerülhetetlenül ki kellett végez-
nünk félezer izgága fiatalt... És
azóta mekkora az apátia! Elfogad-
tattuk az új generációval: aki nem
demonstrál, tüntet ellenünk, azt
nem kényszerítjük többé május
elsejei kivonulásokra vagy munka-
versenyre.

FERI S ötszáz bizony dalolva ment
lángsírba walesi bárd...

MEGBÍZÓ Ezt a vérvételt nevezik nem-
zeti köpölyözésnek. A rebellis vért
lecsapoltuk. Most nyugalom van,
és már úton vannak e ponton a
lakások és az első Zsigulik. Aki
nincs ellenünk, az állítólag velünk
van. Jobb posványban dagonyáz-
ni, *mint a parázson pattogni.*

LIPTAY (*Visszajön, és a pad közepé-
re ül és olvas*): Lemásztak pá-
ran, kötélhágcsókon, aztán min-

dig többen. Lépcsőket is vájtak,
hogy a mászás könnyebb legyen.
Már százak álltak ott, amikor kö-
telet hurkoltak a koporsóra. Ez-
ren, amikor kiemelték. Tízezren,
amikor felfeszegették a koporsó
fedelét. Mintha mozdult volna a
tetőtől talpig befászlizott test. Egye-
sek visszaretentek, és a mögöttük
állók tyúkszemére léptek. Nem le-
hetett tudni, ki sziszegett jobban:
a tyúkszemesek vagy a vermet
élőhalott, kinek óvatosan göngyöl-
gették gyolcsait.

– Mióta van itt? – kérdezte valaki.

– 1956 óta – felelte valaki más.

– És még él? Hát látja...

– Maga téved... Ez az élőhalott
443 éve fekszik itt. Időnként föl-
emelték a verem fedelét: 1704-
ben, 1848-ban, 1918-ban, lecsuk-
ták megint.

Az élőhalott nem tudott lépni
még. Csont és bőr volt, mint Lá-
zár, kezét a szeméhez emelte,
hogy meg ne vakítsa a napvilág.
Most már százezrek álltak körül
az üres vermet, ginszenget, méh-
pempőt és tokaji bort hoztak az
élőhalottnak, hogy erőre kapjon.
Én is ott voltam, és nem hittem
a szememnek. Esetleg káprázik.
Esetleg ott van, de mindjárt belö-
kik a verembe. Esetleg eltemetik
megint, ezúttal díszesen. Aztán
megszólt az élőhalott: Barátaim!
Igen, igen, én vagyok az. A sza-
badság. Az a nevem. Most meg
szeretnék hízni egy kicsit, aztán
elmennék szabadságra. Mert ahol
nem kell rólam beszélni, ott va-
gyok leginkább jelen.

Függöny.

Ferenczy Erika

„Kis Nép, Nagy Nemzet”

A Viharsarok forradalmi sajtójából – 1956

Részlet az Életút-interjúk sorozatból

Történetemet nem kronologikusan, inkább in medias res kezdem, így talán érthetőbbek az összefüggések.

Kezemben tartom az ítéletemet, mely a Gyulai Bíróságon kelt 1957. november 4-én, a Békéscsabán megtartott nyilvános tárgyalásról. Ebben a következő áll: „Örsi Tóth László vádlott bűnös egy rendbeli, a népi demokratikus államrend ellen folytatólagosan elkövetett izgatás büntetésében. Örsi Tóth László vádlott, aki a Békés megyei Viharsarok Népe című napilap szerkesztőségének 1954 őszétől volt tagja, ettől az időtől kezdve szorosabb kapcsolatba került a békéscsabai Jókai Színház tagjaival. Miután az említett lap kulturális rovatának munkatársa volt, így a színészekkel való kapcsolata a későbbiek során még szorosabb lett, és így közeli barátságba került a vádlott egy Kaskötő nevű színházi dramaturggal és más olyan színészekkel, akik az 1956. október 23-át követő ellenforradalmi események aktív résztvevői voltak. A békéscsabai, úgynevezett Forradalmi Tanács által beszüntetett Viharsarok Népe című napilap szerkesztőbizottságának tagjai, Kiss Béla újságíró vezetésével 1956. október 30-án létrehozták az úgynevezett Független Újság című Békés megyei napilapot. A vádlott e napilap kulturális rovatának vezetője lett, ahol »Kis Nép, Nagy Nemzet« cím alatt vezércikket írt a következő napon beinduló Független Újság első számába. A vádlott ezzel az írásával nagymértékben fokozta az ellenforradalmi események által egyébként is a végletekig felcsigázott tömeghangulatot. Ebben a cikkében őriült néróknak nevezi a párt és a kormány vezetőit. Hősöknek pedig azokat az ellenforradalmárokat, akik részt vettek a fegyveres harcokban. A munkásosztály államát védő hős, szovjet harcosokat keselyűknek nevezi, akik e cikk szerint szaggatták és tépték a szabadságért harcoló magyar nép szívét... Burkolt formában a szovjet csapatok elleni további harcokra hív fel. 1956. november 2-án meginterjúvolta Tímár Máté nemzeti parasztpárti vezetőt, akinek nyilatkozatából »Zászlóbontás a Nemzeti Parasztpártban« cím alatt, a Független Újság november 3-i számában olyan cikket szerkesztett, amely a budapesti ellenforradalmárokat és az általuk megtévesztett fiatalságot hősként emlegeti, akik a nemzet szabadságáért szálltak síkra... A cikkek tartalma alkalmas volt arra, hogy a népi demokratikus államrend ellen gyűlöletet keltsenek az olvasóban... A Békés Megyei Ügyészség vádat emelt Örsi Tóth László ellen még azért is, mert a vádlott 1956. november 4-e után a kommunista párt Békés megyei lapját, a Népújságot létrehozó Cserei Pál főszerkesztő előtt olyan kijelentést tett, hogy ő nem hajlandó írni a Népújságba, mert az csak hazudhat... Ezenkívül a Független Újság betiltása után, annak ismételt megjelenése érdekében, az '56 november végén és december elején készített röpcédulák szerkesztésében és terjesztésében is részt vett...”

Mindezen szörnyűségeket én, Örsi Tóth László, nyugdíjas tanár követtem el. Paraszti ősöktől származom, karcagi, tósgyökeres karcagi család az Örsi Tóth, bár én magam Debrecenben születtem, 1932-ben. Tragédiákkal teli családtörténet a mienk. Nálunk úgy alakult, hogy a paraszti gazdaságot a nagyanyám vezette, akár egy igazi férfiember. Tekintélyt és fegyelmet tartott a családban, és erős kézzel védelmezett minket a világgal szemben, mert a világ egy ilyen magányos asszonnyal kegyetlenebb volt, mint másokkal. Földjeit nem adta oda gyermekeinek, hanem ő gazdálkodott oly módon, hogy egy részét kiadta felesbe, egy részét pedig kiadta árendába. A jövedelemből el tudta tartani önmagát, a fiát – a nagybátyámat –, és gondoskodott rólam, meg a lányáról – az édesanyámról – is. Sorsom útba indítása az ő személyéhez kapcsolódik. Tízéves koromban, a négy elemi elvégzése után bejuttatott engem a helybéli Karcagi Református Nagykun Gimnáziumba. Amikor az édesanyám újra férjhez ment és elköltözött, végleg kettesben maradtam a nagyanyámmal. A nevelőapám egyébként, aki szintén parasztember volt, és aki hat évet töltött tényleges katonai szolgálatban a hadifogsággal együtt, amikor végleg hazajött, Kántor Sándor, a híres fazekas-népművész műhelyébe került. Apám sok mindent eltanult az öreg mestertől, tűzálló edényeket, egyszerű kancsókat készített. Egészen addig ebben a műhelyben dolgozott, amíg a helybéli téglagyártól nem kapott egy olyan ajánlatot, hogy szegődjön oda fűtőnek. Ez igen jó foglalkozás volt akkor, mivel így könnyebben tudta átvészelni az ötvenes éveket. Jól jött ez a foglalkozás nekem is, mert mindenhová őt írtam be gondviselő apának, aki ilyenformán munkásember volt, munkáskáder.

1950-ben, amikor leérettségiztem, zöld volt előttem a lámpa az érvényesülésre, abszolút lehetőségem volt mindenre mint munkáskádergyereknek. A lehetőségek azonban korlátokat is jelentettek, egyszerűen azért, mert a hatalom birtokosai feljogosítva érezték magukat arra, hogy rendelkezzenek velem mint a nép fiával.

Két hajlam jelentkezett nálam már középiskolás koromban. Egyrészt a politika iránti vonzódás, az írás révén megnyilvánuló önkifejezési vágy. Másrészt sokat és jól rajzoltam. Jelentkeztem az Iparművészeti Főiskolára, felvételiztem is, de nem értesítettek arról, hogy milyen eredményt értem el, hanem átirányítottak a szegedi bölcsészkarra, mégpedig orosz szakra. Közölték velem, hogy erre van szüksége a népi demokráciának, és ezt vegyem így tudomásul. Csakhogy én ezt nem tudtam tudomásul venni, s mint ahogy az később kiderül, én bizony a magyar-történelem szakon kötöttem ki. El kell mondanom, hogy igen erősen vonzódtam a Parasztpárthoz. A Parasztpártnak volt egy ifjúsági szervezete, az EPOSZ nevet viselte. Nos, a karcagi Parasztpárt nagyon erős volt, nagy taglétszámmal és sok értelmiségi fiatalal rendelkezett.

Egyetemi társaim különböző irányokban mozogtak. Voltak, akik a Kommunista Párt ifjúsági szervezetébe jártak, voltak, akik a szocdemes fiatalság köre tömörültek. A mi Parasztpártunknak nagy székháza volt, ahol minden héten volt valami rendezvény. Pestről jártak le országos hírvé politikusok, művészek előadás tartani. Emlékszem, nagy élményem volt, amikor először jártam Budapesten, mégpedig úgy, hogy elhatároztuk: mi, karcagi EPOSZ-osok, május 1-jén felvonulunk Budapesten. Természetesen jelmezünk is volt, vezérünk pedig Veres Péter. Karcagi nótákat énekelve vonultunk a tribün előtt, ahonnan ő integetett nekünk.

Nos, a lényeg az, hogy én ebben az irányban indultam el: korán találkoztam a népi írókkal, akik nagy hatással voltak rám. Rengeteget olvastam, Németh Lászlótól Féja Gézáig, Illyéstől Tamási Áronig. Az utolsó évekhez, amelyeket a középiskolában töltöttem, már a kommunista diktatúra kialakulása kötődik az emlékezetemben, tehát a kommunista hatalomátvétel és a Rákosi-önkényuralom kibontakozása. Láttuk már tisztán, hogy mi a különbség a Veres Péter által megálmodott paraszti jövő a „bogárhátú tanyákkal”, és a Rákosi rendszere által megvalósított „paraszti demokrácia” között. Az életünk bizonytalan lett. Majd '56 novemberében írom le ezt a reménytelenséget, amit már akkor érezhettem, csak még nem tudatosan megfogalmazva.

Az egyetemen kapcsolatosan feltett szándékom volt, hogy általa vagy a révén majd valahol a zszurnalisztika tájékán találjam meg érvényesülési lehetőségeimet. Olyan társakat találtam ott, akikkel később sorsközösséget vállaltunk. Amikor már eldőlt, hogy az évfolyamon hárman készülünk az újságírói pályára, felerősödött a kapcsolat Papp Zoltán, Németh Ferenc és Örsi Tóth László nevezetű fiatalurak között.

Annak ellenére, hogy remekül éreztük magunkat a kollégiumban, rá kellett jönnünk, hogy még a falnak is füle van, az ablaknak is szeme van... Úgy segítettünk magunkon, hogy elindultunk a városba olcsó albéletli szobákat keresni, és szépen sorban kiköltözködtünk.

A diploma megszerzése után én a békéscsabai lapot választottam. Nem tudom már, hogyan, de valószínűleg segített nekem a döntésben az is, hogy a Békés megyei Jókai Színház akkor nyitotta meg kapuit – 1954 ősze volt –, és én színikritikus szerettem volna lenni.

Érdekes, hogy mi hárman, barátok, mennyire különbözőképpen éltük meg a forradalmat. Amikor ugyanis kitört az őszi vihar, Papp Zoli felköltözött a padlásra, és amikor vége volt, Zoli leköltözött, visszament a szerkesztőségbe, és csinálta tovább ott és úgy, ahogy abbahagyta. Ezzel szemben Németh Feri belekerült a forradalom első vonalába. Németh Feri bele is került a nagy szegedi perbe, ahol a másodrendű vádlottat ki is végezték, Kovács Jóskát. Feri barátom öt évet harácsolts össze magának. Aztán valami ládagyárba került dolgozni, hosszú időn keresztül. Végül a Reform olvasószerkesztője lett.

Hogyan is lehettem én akkoriban újságíró? A káderezés azokban az években nagyon alapos volt, mert teljesen azon múltott, hogy megkapja-e az illető a megpályázott állást, vagy sem. Ez a bizonyos káderezés már az utolsó évben elkezdődhetett. Ezt arra alapozom, hogy a félév felé közeledvén többször hivatalosak voltunk egy-egy beszélgetésre. Kiderült ezeken a tárgyalásokon, hogy például tanári kart akarnak frissíteni a Rendőrtiszti Főiskolán, és a kiszemeltek köztünk vannak. A következő kört a Külügyminisztérium „csinálta”, mivel a külföldi képviseltek személyzetét ugyancsak friss káderekkel akarták dúsítani. De ugyanez történt a jogászokkal, az orvosokkal is, nemcsak a bölcsészekkel. Minden fakultáson ez volt az eljárás. Engem bizonyára azért választottak ki, mert a káderminősítem anyám második házassága révén – mint az már említettem – igen jó volt. Egyszóval megvolt a helyem Békéscsabán, a Viharsarok Népe kulturális munkatársa lettem. Darvas József aláírásával a papír is a kezemben volt, Darvas József volt akkor a népművelési miniszter, hozzá tartozott a sajtó.

Megérkeztem Békéscsabára felvenni a munkát, de mivel nagyon korai volt még az idő, kerestem egy újságosbódét a Fő téren, és megvettem a Viharsarok Népét. Elszörnyedtem a primitívségén. Aztán a megadott időpontban bevonultam a megyei párbizottság épületébe, az úgynevezett pártkatedrálisba, mivel akkoriban a lapok szerkesztőségei ugyanebben az épületben üzemeltek. A főszerkesztő egy Máté László nevű hírhedt pártfunkcionárius volt. Nagyon vonalas pasas volt. Ilyennel eddig én még nem találkoztam. A primitívség és a bolsevik gőg sajátos elegye volt, akinek emberi gyöngéitől sokat szenvedtem. Mintha postás lett volna a foglalkozása, mindenesetre az ő helyettese, bizonyos Cserei Pál, aki nekünk adáz ellenségünk lett a forradalom alatt, cipészsegéd volt Szarvason. Az első utunk nem a munkatársakhoz vezetett, nem a rovatvezetőkhoz, hanem Frank elvtárshoz, az első titkárhoz mentünk. Vele nem sok dolgunk akadt, mert őt hamarosan – valószínűleg – a Szovjetunióba vitték, és csak néhány év múlva tért vissza Békéscsabára: az MSZMP egyik vezére lett '56 után.

Közölték velem, hogy a kulturális rovat cakli-pakli az enyém. Nehéz volt rövid idő alatt ismeretségekre szert tenni, és a megye kulturális életébe bekapcsolódni, de elkövettem mindent, hogy ez sikerüljön. Hamarosan ismeretségi körömhöz tartozott Kohán, aki Gyulán élt száműzetésben. Írtam is Kohán monumentális alkotásairól. Aztán Orosházán megismertem Kerti Károlyt, a grafikusot. És persze Féja Gézát, aki Békéscsabán élt. Ami Ovidiusnak Tomi, Mikes Kelemennek Rodostó, az volt Féja Gézának Békéscsaba, több mint tizenegy esztendeig. A vele való ismeretség nagyon nagy szerepet játszik a továbbiakban. Ettől kezdve én, a huszonhárom éves fiatalember, az ő szárnyai alatt nevelkedtem. Amikor Géza bácsinak bemutattak a Vavra cukrászdában, mely Géza bácsi törzshelye volt, már olvasott tőlem kritikákat, tárcákat. Tanácsokat adott, s figyelmemet olyan dolgokra irányította, amelyekről az egyetemen mi nem is hallottunk. Nem volt olyan hét, hogy legalább háromszor nem ültünk volna le a Vavrában, de volt úgy, hogy minden este. Ekkor még csak egy szűk baráti kör volt körülötte. Bár Géza bácsi tartózkodó volt és vigyázott, mégis mindenfelől megfigyelő akciók irányultak feléje. Ehhez a kompániához tarozott egy Iványi Gergely nevű tanárember és Tímár Máté is, akik komoly szerepet játszanak majd a forradalomban.

1956 októberének forradalmi napjaiban a viharsarki nép – érthetően – várta Féja Géza szavát. A fővárosból – főleg a rádión érkező – zavaros információk káoszában mindenki tisztábban szeretett volna látni. Ezeknek a napoknak szinte minden órájában volt látogatója Féja Gézának.

Néhány mondattal, úgy érzem, kötelességem idézni Féja Géza szellemét és emlékét, különösen ilyen zaklatott időkben. Zimonyi Zoltán 1989-ben leírta egy újságcikkében, hogyan került városunkba Féja Géza... Püski Sándor menekítette ide a fővárosból a szervezett politikai indulatok elől, 1945 márciusában. Azt állította róla ugyanis – teljesen megalapozatlanul – az egyik újság, hogy kétszáznál is több munkaszolgálatos haláláért felelős, s népbíróági eljárást követelt Géza bácsi ügyében a szerkesztő. Vármai Zseni, meglátva őt az utcán, lefasisztázta. Féját tehát végzetessé váló atrocitások fenyegették Pesten, annak ellenére, hogy nem követett el népellenes vagy háborús bűnöket, melyek miatt felelősségre kellett volna vonni. Erről aztán hivatalosan is nyilatkozott a nyomó-

zóhatóság. A szellemi élet egy része azonban nem fogadta ezt el. Megfosztották az írói hivatástól, száműzték a szellemi életből.

Így lett számára Békéscsaba, amely akkor még átmeneti menhelynek tűnt, évtizednyi száműzetés színhelye. De ő nem érezte magát száműzöttnek a városban. Talált értelmes, a közösség javát szolgáló feladatot: 1945. május elején megkezdte a Békéscsabai Városi Könyvtár szervezését, melyet 1945 júliusában már meg is nyitottak. Összegyűjtötte a környék elhagyott kastélyaiból a barbár pusztítás után megmaradt értékes könyveket. Helyi baloldaliak, kommunista és szociáldemokrata vezetők álltak ki mellette, saját országos központjukkal szemben, s védték meg a rendőri zaklatásoktól. Ezt a tiszteletet és védelmet az 1937-ben megjelent Viharsarok című szociográfiájának köszönhetette, amely többiek között Békés megyéről szólt: feltárta e táj népének rettenetes szegénységét, nyomorú sorsát, s a kibontakozás útját pedig a demokratikus és gyökeres társadalmi fordulatban jelölte meg. Békéscsabán ismerték a valódi Fėja Gézát.

Várták tehát ezekben a napokban logikus helyzetelemzéseit, okfejtéseit és következtetéseit, melyek gyakran órákon belül igazolódtak. Egy alkalommal ismerőseinek szélesebb köre kereste fel, majd arra kapacitálták, hogy tevélegesen is kapcsolódjon be a helyi forradalmi események alakításába. Válasza – azt kell mondanom – fennkölt volt.

– Karácsony vigiliáján – mondta – nekem az ötvenhatodik gyertyámat gyújtják, már nem lehetek néptribun. A sors más utat jelölt ki számomra, azon kell mennem. De tudom, mivel tartozom a csabaiaknak, hiszen nekik köszönhetem, hogy nem voltam hontalan a saját hazámban. Készülök kilépni az évtizedes hallgatásból, első szavam az övék lesz...

Így is történt, de erről majd később.

Tehát 1955–56-ban vagyunk, ezekben a különösen vészterhes években. Igyekeztem magam képezni, ismereteimet gyarapítani, ahogy csak tudtam. A helyi Újságíró Szövetségben Szolcsányi Ferenc foglalkozott a fiatal tollforgatókkal. Közénk tartozott Obersovszky Gyula is Debrecenből, és ha jól emlékszem, ő is a megyei lapnál volt kulturális munkatárs. 1955-ben aztán végeszakadt az átmeneti enyhülésnek. Keményedik a diktatúra, ott, a Viharsarokban túlságosan is. Bármerre jártam a megyében, éreztem, mennyire feszült minden, mennyire növekszik az ellenállás a fennálló rendszerrel szemben: Szeghalmon, Sarkadon, Orosházán, Dobozon vagy Eleken, mindegy. Igaz, inkább az értelmiségiek körében volt érezhető, hogy ezt így nem lehet tovább csinálni. Az életszínvonal rettenetesen mélyre süllyedt, de a Viharsarok Népe című lap tele volt ennek az ellenkezőjével.

Mondanom sem kell, hogy én voltam az egyetlen párton kívüli a házban. '55-ben már úgy könyveltek el, hogy erre a fiatalemberre rá vagyunk szorulva, szükségünk van rá, nem mutat ugyan „politikus” arculatot, de talán nem ártalmas. Hát, ebben nagyot tévedtek. Elvégeztem a szerkesztőségben a munkát, ahogy elvárták tőlem, de valódi életemet egy másik körben éltem.

Már nem emlékszem pontosan, hogy '55 vége volt, vagy '56 eleje, amikor Békéscsabára került Győrből egy Kiss Béla nevezetű fiatalember, rovatvezetőnek. Aktuális rovatnak nevezték ezt a területet akkor, és engem áthelyeztek hozzá. Emberileg is vonzódtunk egymáshoz. Éreztem, hogy rajtam keresztül szeretett volna bekerülni abba a körbe, melynek vezetője Iványi Gergely volt, s

főhadiszállása a megyei TIT. Iványi Gergely a helyi leánygimnázium latin–magyar szakos tanára volt, nagyszerű ember. Ő adott nekünk külön helyiséget, ahol a Féja Géza-féle társaság hetente többször találkozott, egy demizson bor mellett. Ezek a beszélgetések nem jelentettek feltétlenül politizálást, sok másról is szó esett, nőkről, sportról stb.

Ehhez a körhöz tartozott akkor már Fekete Pál tanár is, aki a Megyei Forradalmi Tanácsnak lesz majd az elnöke. Itt, ebben a TIT-ben alakult ki az a szellemiség, az a közösség, amely azután készen állt arra, hogy a forradalom eseményeit helyileg kibontakoztassa és összefogja úgy, hogy annak még egy elcsattant pofon se legyen szégyenfoltja. A Viharsarok hatalmasságai a személyi kultusz évtizedeinek szégyenletes versenyfutásában országosan is az elsők voltak. Sehol sem múlták őket felül kíméletlenségben. Így aztán érthető, hogy amikor mi az akkori lapunkat, a Viharsarok Népet olvastuk, nyomát sem leltük annak az „enyhülésnek”, ami az országban már nagyon sok helyen érezhető volt – a sajtóban is. Bármennyire is csendőrködött a kommunista párt agit-prop. osztálya a sajtó fölött, nem tudta útját állni a reformtörekvéseknek.

Mi volt nálunk, Békésben ez a reformtörekvés? A Megyei Írószövetség összejövetelén tisztújításra került sor. Ott voltam, jelen voltam. Természetesen ki voltak jelölve azok a személyek, akiket a kommunisták funkcióban akartak látni, nem őket választották meg. Azok kerültek a vezetésbe, akik azonosították magukat a Petőfi Kör nézeteivel, Déry, Háy nézeteivel. A Megyei Írói Munkaközösségnek – ha jól emlékszem, ez volt a pontos neve – én is tagja lettem. A város különféle értelmiségi körei – elsősorban a műszaki értelmiségi – bátorságot merítettek a megyei írók vitáiból. De nemcsak ők, hanem a jogászok, a színészek, a pedagógusok is. Iványi Gergely bácsi kigondolta, hogy a budapesti, szombathelyi és más vidéki értelmiségi találkozók mintájára, ő is összehoz egy gyűlést. A Balassi Kultúrházat választottuk ki erre a célra, és meghívtuk előadónak a Nagy Imre Körhöz tartozó Újhelyi Szilárdot. Ő akkor a Filmfőigazgatóság vezetője volt. Úgy alakult a dolog, hogy Újhelyi Szilárd nem tudott lejönni. Széll Jenő érkezett meg helyette, aki a Népművelési Intézet igazgatóhelyettese volt. A Losonczi Géza és Friss István között lezajlott, Szabad Nép-beli sajtópolémia részleteit elevenítette fel. Ott voltam én is a gyűlésen, és megbeszéltem Kiss Béla rovatvezetővel, hogy ennek az ankétnek tudósítás formájában meg kell jelennie az újságban. Én felvállalom és megírom, az ő dolga az, hogy bele is kerüljön a lapba. Nem telt el egy hét sem, amikor húsz-huszonöt fiatal értelmiségi, a DISZ-bizottság békéscsabai tanácsstermében hosszú eszmecsere után úgy döntött, hogy beválasztanak engem a megyei Petőfi Kör vezetőségébe. Ezekben a hetekben, talán szeptember végén, megeresztettem egy kéthasábos cikket, melynek az volt a címe: „Mikor?”. Ebben igen éles támadást indítottam a képzetlen, primitív párt- és tanácsi vezetők ellen, akiknek a kulturális életben meghatározó szerepük és ellentmondást nem tűrő parancsszavuk volt.

Már októbernél tartunk, a szerkesztőség munkatársi gárdája egyre markánsabban kettéválik. Végül a főszerkesztő, Cserei Pál – a kommunista érzelmű újságírók nyomására – hatalmasan vetett véget a vitának az én személyem és írásom elmarasztalásával. Ekkor azonban énreám már nagyon sokan hallgattak Békéscsabán is, és a megyében is. Közismert, elfogadott ember voltam.

A Pártbizottság agit.-prop. osztálya ezekben az időkben különböző cselekekhez folyamodott annak érdekében, hogy a fővárosból érkező reformújságok standra kerülését megakadályozza, nehogy azoknak kezébe kerülhessenek, akiknek ezeket szánták. Ilyen volt elsősorban az Irodalmi Újság. Az ezzel kapcsolatos aggályaimat október 23-án írtam meg a Viharsarok Népeben.

Másnap óriási izgalom volt a szerkesztőségben, Pesten forradalom van... A főszerkesztő és néhány munkatárs állította, hogy ez a fasiszta csőcselék ellenforradalma csak... Nem volt vitás, hogy Békéscsabán is megmozdulás lesz. Mi fegyveresen nem indíthattunk volna el semmit, mert fegyverrel nem rendelkezünk. Akkor még nem tudtuk, hogy a pártszékház, a pártkatedrális tele van fegyverrel. Ezek után nem írtunk egy sort sem. A főszerkesztői csapat meg állandóan a pártbizottságra futkosott, ahol „K-vonal” kötötte őket össze a pártközponttal. Innen állítólag Nógrádi Sándor üzent nekik, hogy senki nincs a fedélzeten, csak egyedül ő. És hát: „Védjétek a pártot!”. Az újságíróknak meg azt adták feladatul, hogy menjenek ki a megyébe, és keressenek, gyűjtse- nek olyan személyeket, akik elítélik a budapesti fegyveres fasiszta csőcselék harcát.

Amikor 25-én bementem a szerkesztőségbe, nem akartam hinni a szememnek: golyószóró állt az íróasztalomon, s egy-egy katona ült az én, illetve a kolléganőm székén. Benyitottam Kiss Béla szobájába, ahol hasonló látvány fogadott. Emlékszem, elfutottam Féja Géza bácsihoz, s beszaladtam a TIT-be is. Féja Gézát én mindennap megkerestem ezekben a napokban, ő nemigen mert otthonról kimozdulni. Géza bácsi megjósolta, hogy nagy robbanás lesz. Arra hívta fel a figyelmünket, hogy: „Gyerekek, vigyázzatok, ismerjük a Viharsarok népét, az elnyomás erejét, nehogy nagy tragédia legyen!”

A békéscsabai forradalom meghatározó napja október 26. és 27. volt. Az események a színészektől indultak el. Ekkor már én magam is főleg a színészekkel tartottam a kapcsolatot: Füzesi Ottóval, Bíró Jóskával, Stefanik Irénnel, Kovács Marival stb. A dramaturg Kaskó Pistával, aki később a forradalomban jelentős szerepet vitt, nem rokonszenveztem. Talán azért, mert Moszkvában tanult, mert olyan tovarisos volt a modora. Aztán ott volt Szerencsi Hugó, Apor László. Igen jó barátságban voltam az ügyelővel is, aki futárkapcsolatot tartott a színészekkel. 26-án este a Jókai Színházról, a Színészklubtól indult a társaság, nemzetiszínű lobogóval, jelszavakat skandálva. Kifejezték azt az érzésüket, hogy nemcsak szolidárisak a pestiekkel, hanem azonosulnak is velük. Megjegyzem, hogy ez a felvonulás a kijárási tilalom ellenére szerveződött.

Aztán október 26-án már olyan pesti egyetemisták is jöttek haza Békéscsabára, akik szemtanúi és résztvevői voltak az eseményeknek – például Hrabovszky Laci –, akik arról beszéltek, hogy csak diákrácokat és melósokat láttak a barikádokon, és hogy az oroszok lövik Budapestet. Ezen a felvonuláson a résztvevők először a 101-esek Emlékművéhez mentek, amely az egész forradalom szimbólumává vált. Ez az obeliszk egy árokba volt elföldelve, ahova az ötvenes évek elején a megyei tanács analfabéta elnöknője ásatta el, s akivel szeretnék volna kiásattatni a meggyalázott emlékművet, de persze ő köddé vált, ahogy ez szokásos volt akkoriban.

Igazán nagyszabású a következő nap volt, október 27-e. Ekkor nyomtatták ki a forradalom 16 pontos követelését, mely lényegében hasonló volt a pes-

tiéhez. Ezen a napon határozták el, hogy megalakítják minden üzemben és vállalatnál a munkástanácsokat. Nálunk, a szerkesztőségben ez már egy nappal előbb megtörtént. A Viharsarok Népe munkatársai titkos szavazással választottak ki négy embert, aki a szerkesztőség további irányítását, a lap szellemiségét meg fogják határozni. Köztük voltam én is. Én nem tudom most megmondani, hogy akkor munkástanácsnak hívtuk-e magunkat, de a későbbiekben ezt az elnevezést használtuk.

Nos, visszatérve, a forradalmi központ még mindig a Színészklub. Füzesi Ottó színművész lépéseket tett a tekintetben, hogy ki kellene szabadítani a politikai foglyokat a gyulai börtönből. Utcai hangszórók harsogták folyamatosan, hogy délben nagygyűlés lesz a Kossuth-szobornál: a Forradalmi Tanács békés úton kívánja elérni a nép követelését. Bejelentették, hogy a hadsereg és a rendőrség átállt, a nemzeti megmozdulás mellett van. Miközben a hangulat euforikus volt, megérkezett Füzesi Ottó, a Gyuláról kiszabadított politikai foglyokkal. Hatalmas termetű, szép szál férfi volt Füzesi, a mellkasán keresztben géppisztoly, karján nemzetiszínű szalag. A foglyok nem tudtak megszólalni. Később valaki bejelentette, hogy az ÁVO kezében már nincs fegyver, mert leszerelték őket békés módon, a helyi parancsnokságukon. Közben a tömeg követelte, hogy Fekete Pál tanár legyen a Forradalmi Tanács vezetője. Ez Feketének majdnem az életébe került, halára ítélték, de „csak” életfogytiglant kapott.

Hirtelen lélekszakadva rohant be Széll Laci, a mikrofon elé állt, és bejelentette, hogy Romániából Magyarország felé katonai alakulatokat csoportosítanak át, és ezt megakadályozandó, kéri azokat, akik készek erre, meg egy kicsit értenek is az ilyesmihez, csatlakozzanak, mert teherautókkal indulnak rögtön Lökősházára, és felszedik a síneket. Mondanom sem kell, hogy rengetegen beszálltak ebbe az akcióba.

Békéscsabán tehát október 27-én zajlott le az igazi, nagy forradalmi megmozdulás, amely azt jelentette, hogy a megyében is vége lett a kommunista hatalomnak.

Hittük mi!

A békéscsabai forradalmi napok atrocitás nélkül zajlottak le lényegében, és mégis, 1986-ban, amikor az 1956-os forradalom harmincadik évfordulója volt, a megyei KISZ valamelyik vezetője, pártideológusa azt prédikálta, hogy Molotov-koktéllal és lövöldözéssel fogadtuk az oroszokat, és több szovjet katona áldozatul esett.

Semmi nem igaz belőle! Semmi sem!

Ez idő alatt a szerkesztőségben is zajlottak az események. Ebben a válságos periódusban a Forradalmi Tanács oldotta meg a gordiuszi csomót azzal, hogy betiltotta a Viharsarok Népet, az MDP lapját, az elmúlt diktatórikus tizenkét év „párt-szócsövét”. Kaptam egyúttal egy üzenetet a Forradalmi Tanácstól és természetesen Fekete Páltól, hogy ők létrehoznak Kossuth Népe címmel egy új lapot, „szálljak be a szerkesztésbe”. Így is történt. Társaimnak felvettem, hogy a Forradalmi Tanács lapja mellett nem készítenénk-e egy független lapot is? Nagy volt a lelkesültség, a Forradalmi Tanács is egyetértett az elgondolással. Október 30-án kezdtünk dolgozni, ekkor jelent meg a Kossuth Népe első száma. Aztán mi négyen, akiket pár napja megválasztottak munkásta-

nácstagoknak, felkerestük a Forradalmi Tanács elnökségét, hogy új lapunkhoz megkapjuk az engedélyezési okiratot. Felvettem nekik, hogy a nyomda feletti rendelkezési jogot hivatalosan is ruházzák ránk. Ezekkel az engedélyekkel a kezünkben birtokba vettük a megszüntetett Viharsarok Népe szerkesztőségét meg természetesen a lapnyomdát. Gyűjtöttük az anyagot a Független Újság – ez volt a lap neve – első számához.

Ekkor már komoly orosz csapatmozgásokat lehetett észlelni, ezekről is adtunk tudósítást. Én pedig megírtam azt a bizonyos „Kis Nép, Nagy Nemzet” című cikkemet. Megjegyzem, hogy közben még a kommunisták megkíséreltek egy puccsot, de a hatalomváltás szerencséjére csak néhány óráig tartott.

Mi pedig készültünk a következő lapszámra, mert a Független Újság napilap lett volna, de csak akkor tudtunk megjelenni, ha volt papír. Megjelentünk november 1-jén, 2-án és 3-án, de 4-én már nem juthatott ki a lap az utcára. Az ok – sajnos – közhírt.

Október végének és november legelejének néhány győzelmes és csendes napján hozzákezdtek a pártok a zászlóbontáshoz. A Petőfi Párt Tímár Mátét küldte a Viharsarokba, hogy keresse meg a régi parasztpárti vezetőket, és ők is bontsanak zászlót. Én a Petőfi Párt felé orientálódtam mindig is, oda húzott a szívem, valósággal bálványoztam a népi írókat. Tímár Mátéval a Csaba Szállóban vacsoráztunk és beszélgettünk, Máté beszélt a pesti forradalmi eseményekről, én meg csináltam belőle egy interjút, amely a november 3-i számban jelent meg. Kétségteljesen, az interjú rezüméje az volt, hogy a magyar forradalom nem más, mint egy hősköltemény. Ekkor hangzott el – október 31-én este – Féja Géza a Viharsarok Népéhez intézett szózata, az akkor debütáló Békés megyei Szabadság Rádióban. Erről a békéscsabai rádióról is érdekes és érdemes volna beszélni: amatőrök működtették ezt is, mint ahogy máshol is az országban, ezekben a hetekben.

Féja Géza beszéde így hangzott: „Polgártársaim! Magyarok! Tudatom Békés megye népével, hogy a Duna völgyében csoda történt: nemzet született! Hálát adok az egyetlen és igazságot osztó Istennek, hogy megérhettem ezt a napot. Századok óta viaskodik a magyar költő a nemzethalál rémével, a »nagy sírral, hol nemzet süllyed el...«, századok óta vártuk a Küldöttet, a nemzet megváltóját, aki visszarántja a magyart a sír párkányáról, és a világosságra vezérli. Hiába vártunk, kétségbeesésünkben önmagunkat és nemzetünket marcangoltuk. A mellem verem! Kishitűek voltunk, mert íme, a várt történelmi hős helyett egy ifjú, nagy nemzet jelent meg az utcán, a barikádokon, a magyar sors, a magyar történelem véres mezején. Régi forradalmaink Dózsa, Rákóczi, Kossuth nevéhez fűződnek, a most folyó forradalomnak a főhőse azonban nem egy lánglélek, hanem maga a lánglelkű nép. A mellem verem! Magyar szalmalángról beszélünk, és nézzétek: tüzünk bevilágítja a Földet. A magyar név ma szerte a világon a legmagasabb emberi rangot jelenti.

Soha a történelem folyamán nem volt még ennyire egy test, egy lélek ez a nemzet. Ott a barikádokon, a pesti utcán, véres nemzeti zászlók alatt tudta meg mindenki, hogy mi a feladata, nem kellett parancsszó, nem kellett biztatás, ha valaki elesett, öten nyomultak helyébe. Ugyanúgy összeforrvá egy testként, egy lélekként kell őriznünk a forradalom vívmányait, és egy csipetnyit sem szabad elalkudnunk a magyar forradalom igazából.

Vérben és kínszenvedésben született a megújhodott magyar nemzet, amint vérben és kínszenvedésben születik a kisdéd. Igazát magyar életek ezreinek vére pecsételte meg. Testvéreim! Halott hősök lelke figyel minket. Legyünk hűek hozzájuk, örökségükhöz, különben nem vagyunk méltóak a magyar és az ember nevére. A fegyverek végre elhallgattak, most a béke ideje következik. A béke harca semmivel sem kisebb, semmivel sem könnyebb, mint a fegyvereké volt. Dózsa György óta vagy vérbe fojtották, vagy elsikkasztották az igazi magyar forradalmat. Polgártársaim! Most éljük sorsunk legnagyobb próbáját: ennek a forradalomnak győznie kell, mert akik hősök és igazak voltak a harcban, azok lesznek a békében is.

Polgártársaim! Ti ismeritek az életemet. A ti szenvedésetek, elnyomottságok, megalázottságok tett íróvá engem. Tizenegy esztendeje pedig nem a kevés kiváltságosok sorsát éltem, hanem egy voltam a megtaposott milliósokkal nyomorúságban, szorongatottságban, kitagadottságban. Mégsem érzek személyes bosszút senki iránt. Sohasem törekedtem rangra, hivatalra, méltóságra, most sem törekszem. Gyarló és esendő vagyok, az én szenvedéseim eltörpülnek a magyar forradalmárok emberfeletti nagysága mellett.

Arra kérem régi bajtársaimat és Békés megye egész népét, hogy őrizze, védje a forradalom vívmányait. Se jobbra, se balra ne térjünk le a forradalom útjáról! Mi nem akarjuk visszaállítani az úri Magyarországot, de Rákosi és Gerő rémuralmát sem. Testvéreim! A mi kezünket nem szennyezheti be vér. A mi lelkünket nem terhelheti nemtelen cselekedet, személyes bosszú aljas indulata.

Békés megye népe! Hallgassatok a Forradalmi Bizottságra, mely forradalmi szívvel és felelősséggel irányít bennünket ezekben a sorsdöntő napokban. A nemzeti egység most lett élő valóság. Szélesre tárt karral várunk minden jóakarátú, tiszta szívű és megtisztuló magyart, aki vállalja a forradalom ügyét és fegyelmét. Hallgassatok ránk! Álljatok egyenrangú polgártársként, testvérként mellénk!

Ide, magyarok!”

Féja Géza nem a maga hangján szólott a Viharsarok népéhez, szövegét Stefanik Irén, későbbi Jászai Mari-díjas színésznő olvasta be a rádióban. Féja Géza az adással egy időben már útban volt Budapest felé egy páncélozott járművön, hogy a Petőfi Párt irányító testületében elfoglalja helyét Illyés Gyula, Németh László, Kodolányi János, Szabó Lőrinc, Tamási Áron, Veres Péter, Püski Sándor, Sinka István, Keresztury Dezső, Remenyik Zsigmond és Szabó Pál mellett, és hogy átvegye az Új Magyarország című lap főszerkesztését.

A páncélozott járművet Budapestről küldték érte, s olyan sietséggel kellett útra kelnie, hogy néhány perce sem jutott a csomagolásra. Ott maradt mindene...

Ezután évekig nem járt Békéscsabán... Minden személyes holmiját, ruháit, könyveit, kéziratait Sebestyén László – a Petőfi Párt ifjúsági vezetője – szállította titokban Budapestre, 1957 elején.

Féja Gézával a következő években számos alkalommal találkoztam Budapesten. Nem felejtette el a várost. Békéscsaba sem felejtette el őt.

Vasárnap, november 4-én, tudjuk, mi történt az országgal. Az oroszok itt is összelöttek mindent, behatoltak a nyomdába is, rácsaptak lapunkra, a Független Újságra is, úgyhogy csak véletlenül maradt meg néhány példány. November 4-ére virradó éjszaka megállt a házunk előtt egy Pobeda, pártbizott-

sági emberek szálltak ki belőle, és felszólítottak, hogy szálljak be, megyünk a szerkesztőségbe. Hát, ott én voltam már az utolsó. Mint kiderült, a kommunista főszerkesztő, Cserei Pál terelte össze a társaságot. Együtt volt újra az eredeti régi gárda, forradalmárok és ellenforradalmárok... A Cserei persze bujkált az egész forradalmi időszak alatt. Pártbizottsági főmuftik jöttek, és kihirdették, hogy vége a pünkösdi királyságnak. A párt él, a párt harcba indul a tömegek megnyeréséért, a pártnak lapra van szüksége, és most lehetőséget kapunk a hibák kijavítására. Mi azonban azt mondtuk, hogy nem szegődünk zsoldba újra, soha tollat a kezünkbe nem veszünk.

Cserei, a főszerkesztő kegyetlen bosszút állt rajtunk, elsősorban szegény Kiss Bélán. Közben egyik sztrájk követte a másikat, és a mi munkástanácsunk – még létezett – követelése az volt, hogy a hazug pártsajtó mellett és nem helyette jelenjen meg a forradalomban született lap, a mi Független Újságunk. Valahogy úgy gondoltuk, nem kell törődnünk azzal, hogy nincs engedélyünk, indítsuk meg a lapot illegálisan. Fogalmazzunk egy röplapot erről a szándékunkról. A nyomdászok, jó barátaink, ezt egykettőre kinyomtatták. Mire az újságért mentünk, a röpcédulákat eltüntették, mivel a pártlap munkatársai akciónkat felderítették. Nos, mi azért csináltuk a lapot, és hetenként kétszer meg is jelentünk. A december 6-án lezajlott békéscsabai tüntetésről, amelyen harmincezer ember jelent meg, természetesen én írtam a tudósítást. Bár egész decemberben szerkesztettük a lapot, állandóan borotvaélen táncoltunk.

A Békés Megyei Népújság címen újraszerveződött egykori Viharsarok Népe folyamatosan támadott minket. Januárban még kétszer meg tudtunk jelenni. Január 12-ére volt kitűzve a fiatalkorú Mányai Erzsébet és társai statáriális tárgyalása és kivégzése Békéscsabán. Pontosabban a tárgyalás három napon keresztül tartott, az ítélethirdetés és kivégzés volt 12-én. Nyilvánvaló volt, hogy mit fog írni erről a Független Újság. Így hát minket 11-én óriási apparátussal leptek meg pufajkások, karhatalmisták, oroszok és a pártbizottsági emberek. Feldúlták a szerkesztőségi szobákat. Minket akkor még nem tartóztattak le. De mindazok, akik ebben a Független Újságban aktívan közreműködtek, 1989-ig egy árva nyomtatott betűt sem adtak közre.

Én pedig elmentem az oktatási osztályra, és azt mondtam az osztályvezetőnek: Lajos, az újságírói pályám bevégeztem. Ha tudnál nekem egy katedrát adni, akkor megélhetéshez juttatnál. Szabadkígyóson kaptam egy magyartanári állást, itt húzódtam meg egy jó hónapig.

1957 márciusában aztán rám verték az ablakot egy hétfői éjszakán. Nem nagyon találgattam, kik lehetnek az éjjeli látogatók, számítottam rájuk. Két rendőr meg egy nyomozó tódult be, házkutatást tartottak, szédültak mindent. Aztán indulás ki, a békéscsabai éjszakába. Akkor hirtelen valaki mögöttem azt mondja: „Állj!” Megdermedtem, mert a hang tulajdonosában Kukk Imrére ismertem, arra az emberre, aki még a Viharsarok Népe szerkesztőségében a pártrovat munkatársa volt, s akivel komoly nézeteltéréseim voltak. Aztán elindultunk megint, és beértünk a hírhedt ÁVO-s laktanyába, ahol egy röpke pillanást vethettem még az összevert költőre, az akkor Gyulán élő Simonyi Imrére.

Majd megálltunk, vártunk, és én arra gondoltam, hogy aki ide kerül, annak kár volt megszületnie...

Földváry Györgyi

„Nem akarok megint kurva lenni”

Az ember ifjúkorának ideáljait viszi magával az életre, az ideálok megmaradnak, ha elmúlik is a börtön, amelynek lerombolására születtek is az ideálok... de úne már mellettünk dolgozik két generáció, amelyik nem volt benne... tanácstalanul nézik elmúlt nyomorúságok elleni nekiszegüléseinket...

Móricz Zsigmond

„Elvtársak, ne bántsatok, mindent úgy mondok, ahogyan volt!” Anyámhoz jártam be a kórházba, ahol az egyik ágyban öreg, szürke hajú nő feküdt – valaha fiatal és szép lehetett –, öntudatlanul. Beszélt reggel is, éjjel is, megállás nélkül. Néha jött egy asszony, hallgatta, rendbe tette az ágyat, és elment.

A fiatal lány nagy karriert futott be a Kádár-rendszerben. Kultúrfunkcionárius lett. Sok piszkos feladatot kellett elvégeznie. Jó körülmények között, de boldogtalanul élt. Régi barátai elkerülték, idővel a fiai lekommunistakurvázták. Sokan úgy tudják, beépített ÁVO-s informátor volt.

„A salgótarjáni acélgyárba 17 évesen, 1954 őszén kerültem dolgozni mint villanyszerelő. A társaság, ami kialakult, nagyjából velem egykorú volt. Nem mozgalmi, inkább társasági élet alakult ki köztünk. Akkor kezdődött a falvak villamosítása, amit munkaidő után végeztünk. Rengeteget dolgoztunk, így jutottunk különpénzhez. Az emberek nagyon örültek, hogy villanyuk lesz. Mi, a különmunkából származó pénzekből próbáltunk magunknak kicsit jobb életet biztosítani. Ami a

fizetésünket illette, azzal a szüleinket segítettük.

Ha nem teszünk semmit, azt mondták volna, *lumpenek, jampecek* vagyunk, viszont ha mindent megcsinálunk, élmunkások. Mindnyájan álmodoztunk, szerettünk volna spórolni, jobb életet. Motorkerékpárt meg hasonlókat szerettünk volna. Abban az időben nem volt könnyű az össze-jövetel, jó buli, tánc. Estélyi ruhában a lányok, a fiúk meg sötét ruhában, csokornyakkendőben, Elvállaltunk kommunista szombatokat is. Be akartuk bizonyítani, szerettjük, amit csinálunk.

Nagyapám, amikor bejöttek az oroszok, minden vagyunkat elmulatta. Azt mondta, megváltozik az élet, úgyis elvesznek tőlünk mindent.

Többször volt összetűzésünk az ÁVO-val. '56 tavaszán kitiltottak a művelődési házból, az öltözködésünk miatt. Anyagilag megengedhettük magunknak, hogy pl. Pesten csináltattunk cipőt, ruhát. Szombat esténként följártunk Pestre. Megpróbáltunk dacolni a nagyfokú elnyomással, terrorral szemben. Nap mint nap ki volt ragasztva a kirakatok üvegére, hogy X. Y.-t elkapták, mert kém! Találtak nála

4 dollárt, 5 kg cukrot stb. Tudtuk, sok ártatlan embert megvádoltak, eltüntettek. Pl. a házát ki akarták tulajdonítani. Ez közvetlenül a jegyrendszer után volt, még a forradalom előtt. Fiatalon ezekbe a dolgokba belelátani nem volt kellemes. A salgótarjáni sortűz, dec. 8-án – amely a forradalom leverése utáni egyik legnagyobb megtorlásnak számít – volt a jel, hogy mindenki húzódjon vissza, mert nem fognak kesztyűs kézzel bánni velük. Marosán, a Buci Gyuri is megmondta: elég volt a szóból, a beszédből, most már legyen a fegyvereké a szó.”

Jászberényben, Bokányi népbiztos parancsára a vörösörség parancsnoka riadót fúvatott. Az elbújtatott vöröskatonák előrohantak és lövöldözni kezdtek. A nép egy szűk utcába szorult, se előre, se hátra nem menekülhetett... az utca bejáratánál sorakozó vörösök sortűzet adtak le a tömegre, több mint nyolc halott volt, és rengeteg sebesült. (1919)

„Emlékszem, az orosz kiskatonának adtunk kolbászt. Először nem merték elfogadni, úgy haraptunk bele előttük, és csak akkor kezdték enni, óvatosan, nehogy a parancsnokuk észrevegye. Cigaretta adtunk. Azt hatalmas slukkokban szívták, hogy a feljebbvaló ne vegye észre. Keveset tudtunk oroszul, kérdeztük, minek jöttetek ide? Mink ugyanolyan melós emberek vagyunk, mint ti voltatok. Menjetez szépen haza. A kiskatonák, akik ették a kolbászt meg a zsemlét, féltek. Később sok olyant is hallottunk, hogy Budapesten az orosz tiszt lőtte agyon a kiskatonát.

Salgótarján után az egész országban véresen megtorolták a forradalmat. Magyarországot hosszú évtizedekre megfélemlítették. Vagy nagyon

megverték embereket, vagy agyonverték őket. A pufajkások teljesen fel voltak hatalmazva, nem kellett elszámolniuk emberrel, azt hitték, a statárium azt jelenti, bírósági ítélet nélkül, a legkegyetlenebb módon kinyírhatnak bárkit. A környéken, Nógrádban a megtorlás december közepétől nagyon erős volt. Kivétel nélkül minden faluban összeverték valakit. Azért is megverték, ha gyertyát gyújtott a templomban.”

1956. november 5-én egy Szilágyi Erzsébet névre hallgató – de általában csak Szöszinek becézett – 18 éves utcalány a Nyugati pályaudvarnál, a volt Ilkovicz előtt, összecsavart kézigránatokkal a derekán, egy orosz tank elé vetette magát. Felrobbant. Kamikazeugrása előtt azt mondta a társainak: Nem akarok megint kurva lenni!

„Köztünk Girtl Emma volt egyedül nő. Sajnos már nem él. Az acélgyárban dolgozott a villamosközpontban mint villanyszerelő. Idősebb volt, mint mi. Decemberben valamelyik rokonához menekült.”

Amennyiben a munkástanácsokkal sikerül leülni tárgyalni, és meg egyezésre jutunk, azoknak az ellenforradalmároknak, akik nem vettek részt nyilas és más vadállati tettekben, amnesztiát ígérhetek a forradalmi munkás-paraszt kormány nevében. (november)

„Hitt Kádárnak. Hazajött. Rögtön elkapták. Nő létere nagyon megkínnozták. Diszkosz és gerelyvető, nagydarab nő volt. Jó fizikummal rendelkezett. Először a rendőrök, majd a pufajkások vették kezelésbe. Anyaszült meztelenül ütlegették gumibot-

tal. Mondták, többször elájult közben. Hallottuk, meg is erőszakolták. Februárban, a tárgyalásra tanúnak voltunk beidézve. Nagyon meg volt félemlítve. Beszéltünk vele a tárgyalás szünetében, Emma nem célzott rá. Szabályszerűen remegett. Teljesen tönkretették. Halált követeltek rá. Három év két hónapot ült börtönben.

Az acélgyári Nemzetőrség végleges leszerelése nov. 17-én történt. Akkor adtuk le a fegyverek egy részét. Hargitay azt mondta: fiúk, ennyi puská, géppisztoly, lőszer, kézigránát, amit le kell adnunk. A többi marad.

Hargitay Lajost és Hadady Rudolfot, a két parancsnokunkat bírósági ítélet nélkül, kegyetlen, embertelen kínzások után kivégezték. A kínzások olyanok voltak, talán a Hitler-lágerekben nem csináltak ilyesmit. A heréknél fogva fölakasztották őket, a fülük leszakadt, ahol érték, bottal verték őket. Az orvosi jegyzőkönyvben leírták, milyen sérüléseik voltak. Rengeteg lövést is kaptak. Ma is csak sejteni lehet, hol vannak elásva. Három alma-

fa közé, száraz fűcsomók alá. Hargitai felesége a kórházban feküdt, gyereket várt. A kórházba bevittek egy másik nőt, aki elmondta, mi történt a két férfival, Márta megszült.

A maradék fegyver a központ padlásán volt elrejtve. Leszakadt. A fém-szerkezetből kilógott egy gépfegyver. Pillanatok alatt kiürült a villamosközpont. Hárman maradtunk bent.

Öt perc nem telt bele, megérkezett két kőműves, és elkezdtek vakolni.

Mi hárman kiszedtük az összes fegyvert.

Kb. egy óra múlva mindenki visszajött, addigra már le is volt megszelve.

Áprilisban egy munkatársunk feladott bennünket. A saját bőrünkön tapasztaltuk, mire képesek a pufajkások.

Plusz ötven fillért kapott, és MSZMP tagságot. Ma már tudjuk, hogy beleőrült."

*Egy forradalmár vallomásaiból
lejegyezte Földváry Györgyi*

NŐVÉREK

Ircsik Vilmos

A vértanúk dala

Amikor elkezdődött az 1957-es iskolaév, egyszerre vezér és játék nélkül maradtunk. Viktort, aki egy évig itt lakott a nagyszüleinél és velünk járt iskolába, visszavitték Pestre. Nélküle pedig elképzelhetetlenek voltak az utcai tankcsaták, amelyekben a gépállomás kiselejtezett traktorai, pótkocsijai, vetőgépei jelentették a ruszki tankokat, bennünket pedig bölcs vezérünk két részre osztott: a traktorokra, pótkocsikra, vetőgépekre kerültek a ruszkiak, míg a többiek a sors és Viktor kiszámíthatatlan szeszélyéből magyarok lehettek, és vízzel telt üvegpalackokat hajigálva a kerekek alá, rohamra indultak, mire az ellenség fejvesztetten menekülni kezdett a járművekről. A csata mindig kíméletlen kezítusával végződött, és ebben a végső szakaszában általában messze túllépte a játék határait. Viktor, nagyon is jól kiszámíthatóan, mindig magyar maradt, és Ausztriába disszidált apjára gondolva – aki állítólag harckocsis tiszt volt, de átállt, és azért kellett szöknie, mert felakasztották volna – vadul, igazi ökölcsepásokkal püfölte a neki jutó ellenfelet, sőt Görbe egyszer benzint szerzett, titokban azt töltötte a palackba, amit egy körmös traktor hatalmas vaskerekéhez vágott, egy marék gyufával meggyújtotta a kiömlő folyadékot, ám a hatalmas lobbanásra mindkét fél gyáván megfutamodott, a tüzet pedig a gépállomás udvarosa, Stefi bácsi oltotta el egy kézi poroltó készülékkel. Egyszer pedig, Viktor útmutatása alapján, az egyik zöld pótkocsi oldalára fehér festékkel, hatalmas betűkkel azt írtuk rá: RUSZKIK HAZA – az ügyben még nyomozás is kezdődött, aminek következtében a gépállomás igazgatója nemkívánatos személynek nyilvánított bennünket a gépek körül, Stefi bácsi pedig dohogva, bűdös kölyközve most a felirat levakarásával piszmogott el hosszú napokig, de addigra már augusztus vége lett, Viktor visszament Pestre, nélküle pedig úgyszemint ment volna a játék, hiszen igazi hadvezérhez illően csak ő tudhatta, ismerhette csatáink színhelyét, a harci terepet: a Hét kerületet meg a Nyolc kerületet, a Széna téret, amely legalább ismerősen hangzott a mi falusi fülünknek is, a Corvin közt, a Nagykörutat, csak ő tudta, ki, kivel van, ki az ellenség és ki a barát, és hogy kit és mit kell megtorolni. Mert azokban a napokban, amikor Viktor állítólag kilőtt tankokon ugrált, mésszel leöntött, temetetlen halott orosz meg magyar katonákat látott, és igazi, dobtáras gitárt is talált – nálunk csak annyi történt, hogy a szovjet hősi emlékműről egy rögtönzött nagygyűlés keretében leverték a vörös csillagot, az éj leple alatt bedobálták a párttitkár, a tanácselnök meg a körzeti megbízott ablakát, aztán az október végi ködben néha egy-egy géppisztolyos, viharkabátos ember suhant végig a főutcán, mi pedig könyveinkből kivágtuk a sarló-kalapácsos, búzakoszorús címert, és ki tudja honnan előkerült porcelán vagy bádóg Kossuth-címereket tűztünk kabátunk hajtókájára.

Szóval Viktor elment, és mi vezér és játék nélkül maradtunk. Többé már nem tudtuk követni Görbét, akinek vezérletével azelőtt nyár elejétől ősz utójáig gyümölcsfákat, kerteket fosztogattunk, sem Vitézt, akinek egy ideig ereje miatt kénytelen-kelletlen engedelmességtünk, de még nem csapódtunk Vakihoz

sem, aki kivált közülünk, és az őt elhagyni készülő gyerekkoron bosszút állva, először hátrafésülte a haját, majd fuldokolva rászokott nem a cigarettára, hanem a cigarettázásra, végül pedig a lányok után kezdett koslatni.

Aztán egy szép októberi napon eljutott hozzánk az első szputnyik fellövésének híre, mire nemcsak az újdonsült falusi párttitkár húzta ki magát, és kezdett a szokottnál is fenyegetőbben, peckesebben járni, hanem a mi gyerekvilágunk hierarchiája is fokozatosan átszerveződött. Viktor elárvult és immár betölthetetlennek látszó helyére egymás közötti hallgatolagos értékrendünkben egyszer csak, önmagától és a világ legtermészetesebb módján, Kari került, aki a Verne-regényektől kezdve, Jókain át, az apjának járó Élet és Tudományig minden fellelhető szakirodalmat elolvasott, sőt kellő fantáziája is volt az úrutazáshoz, illetve annak mindennapi játékainkra való alkalmazásához.

Így aztán játékainkban, Kari jóvoltából, kezdtek helyet kapni a kozmikus elemek. Persze ezekhez nem voltak olyan valóságos segédeszközök, mint a focihoz a labda, a víváshoz a kardnak szolgáló botok, mint verekedéseinkhez a mindenkori ellenfél feje, orra, gyomorszája, kalandozásainkhoz a kiszemelt kertek vagy madárfészkek. Éppen ezért kellett Kari, aki nemcsak Vernén nevelkedett, hanem azzal is tisztában volt, hogy a kozmosz meghódításának egyik következő lépése a holdutazás lesz, amelyre egy alapos terepszemle után aztán lázasan készülödni is kezdtünk.

Új vezérünk a gépműhely mögötti hatalmas salakdombot jelölte ki a Hold felszínének, és a domb közvetlen közelében lévő kalyiba tetejére való felmászással a start, a leugrással pedig a repülés és a landolás bonyolult folyamatait is megoldottnak tekintette. A tekintélyében alaposan megfogyatkozott, fantáziátlan Vitéz és Görbe csak ímmel-ámmal állt kötélnek, de amikor látták, hogy eljárt felettük az idő, ők is beadták derekukat. Próbaújtjaink elkezdéséhez azonban legelőször is meg kellett nyernünk, jobban mondva vissza kellett szerezniünk a kalyiba lakójának, a gépműhely éjjeliőrének, udvarosának és egyben mindenésének, Köszörús Stefi bácsinak jóindulatát, aki magányos, fiatalabb korában állítólag kalandos természetű ember volt, és valamikor még Amerikát is megjárta. Onnan visszatérve vándorköszörűsként tengette életét, a környékbeli falvakban kódorogva elégítette ki kalandvágyát, innen kapta, mint valami bolyongó homéroszi hős, a keresztneve előtti állandó jelzőt. Valódi vezetéknevét talán senki sem tudta, kivéve a gépműhely néhány irodistáját, akiktől a hónap elején vékony kis papírcsik kíséretében megkapta fizetését.

Köszörús Stefi olvasott ember volt. Nappal alig lévén munkája, a többnapos vagy többhetes késéssel hozzá került újságokat, a ki tudja, honnan szerzett könyveket böngészte, bújta, és nem egy olyan regényt, útleírást, indiántörténetet ismert, amelyekről mi is beszélgettünk egymás között. A végtelenség bódulatát ezekből, no meg Amerikából szippantotta magába, ahonnan távoli harangzúgásként kongó angol szavakat, mondatokat hozott haza, például azt, amivel gyakran tréfásan ránk is köszönt:

– What is the matter with you? – ami csak annyit tesz, hogy hogy ityeg a fityeg, és akár hisszük, akár nem, így kell leírni, ni, azzal kék munkászubbonnyának felső zsebéből tintaceruzát véve elő, megmutatta. Mert az angol az már csak ilyen népség, máshogy írja és máshogy mondja, ami még csak hagyján,

de ráadásul még máshogy is gondolja. A kalandvágy, a magány, a léha kódorgás, az olvasás erreféle olyan megbocsáthatatlan bűnnek számított, hogy Stefi bácsi nevének hallatán mindenki csak legyintett: mert az ilyenek, ugye, nincs ki a négy kereke, ez egy szerencsétlen flótás, aki még Amerikából is szegényen jött haza, és most még fedél sincs a feje fölött, se kuttyája, se macskája, nincs senkije, aki főzzön rá vagy kimossa a szaros gatyáját, szóval bolond az öreg, még hozzá nagy bolond, és minél inkább vénül, annál inkább megy el az esze, a végén még az se lesz, aki majd tisztességesen elkaparja, pedig már most is csak hálni jár belé a lélek, nem is csoda, hiszen úgy él abban a kalyibában, mint Toldi Miklós lova a szemétdombon.

Korábbi kulturális kapcsolataink meg Stefi bácsi felnőttön kívülsége most igazán hasznára vált annak a jószolgálati útnak, amelyet Kari vezetett egyenesen a kalyibába, és amelynek eredményeként az öreg nemcsak abba egyezett bele, hogy hajlékának lapos tetejét úrutazási célokra felhasználhassuk, hanem a maga módján még részt is vett játékaikban, leginkább azok elméleti előkészítésében. Figyelemmel hallgatta Kari magyarázatát a személyzet öltözékéről, az út időtartamáról, veszélyeiről.

– Ha én egyszer oda feljuthatnék, téged okvetlenül magammal vinnélek – mondogatta Karinak. – Sőt annyi földet mérnék ott ki neked, amennyit csak akarnál.

– Mit kezdenék én ott a földdel, Stefi bácsi? A Holdon ráadásul nincs se levegő, se víz, nincs semmiféle élet...

– A föld az mindenhol föld, még a Holdon is. Aztán ott legalább nem vennék el... Én tudnék mit kezdeni vele, csak jussak egyszer oda. Meg aztán, hogy nincs ott élet, hékás? Hát akkor hogy kerül oda az a rőzsehordó ember, akit minden teliholdkor látni, mi? Éppen úgy viszi hátán a fát, mintha csak innen, a sarvalyi erdőből hozna egy terű tűzrevalót.

A világűr, a földtől való elrugaszkodás ugyan beleépült játékaikba, anélkül azonban, hogy megbolygatta volna a bennünk uralkodó természetes egyensúlyt valóság és képzelet között. Minket minden fertőzéstől megvédett a gyerekkor hathatós oltóanyaga, Köszörús Stefi azonban védtelennek bizonyult az általunk behurcolt járvánnyal szemben. Az Irodista János éjszakánként már eddig is mgtréfálta néha az öreget. Hol fehér ponyvába burkolva sétált el a kalyiba előtt, hol a drótkerítéssel körülvett, nagy szabadtéri raktár körül ólálkodott, mintha lopni akarna az ott tárolt benzineshordókból. Egyszer meg egy pecsétes, gépirásos levelet lobogtatva azzal rontott be nagy lelkesedve a kalyibába, hogy na, Stefi bácsi, most aztán megfogta az isten lábát, nézze! Június harmincegyedikére be van idézve a központba. Akkor van az ÉMU. Még azt sem tudja, hogy az mi? Hát az éjjeliőrök, udvarosok meg mindenesek napja. Éppen olyan, mint a traktorosnap, a vasutasnap vagy a bányásznapi. Ki fogják tüntetni, de ki ám! – Az öreg a június harmincadikát követő napon szépen be is ballagott a központba, ahol elolvasták a levelet, aztán közölték vele, hogy minden igaz, csakhogy elkésett, ma már július elseje van, és a kitüntetést bizony egy másik éjjeliőr, mindenese és udvaros kapta, aki éppúgy rászolgált, mint ő, de ne búsuljon, négy év múlva biztosan megint rá esik a választás, mert ezt a magas elismerést csak minden szökőévben ítélik oda.

– Nézzétek csak! Itt az írás! – fogadott bennünket egy szép napon, soron következő úrróbankon Stefi bácsi. – Ki fognak próbálni. – Azzal, mint a legilletékesebbnek, átnyújtott Karinak egy gépelt papírlapot.

„Jelentkezésére válaszolva közöljük, hogy folyó hó huszonharmadikán az úrröpülésre való alkalmassági vizsgát tartunk. Az ügyben szakemberünk személyesen keresi fel munkahelyén, délután 16 órakor” – olvasta Kari.

– Aláírás és bélyegző – figyelmeztette az öreg.

– Az aláírást nem tudom kiolvasni. A bélyegző az valami... Ü. B.

– Az hát! Úrhajózási Bizottság! Az Irodista János már elmagyarázta. Szóval huszonharmadikán, tizenhat órakor. Az ilyen helyeken nagyon fontos a pontosság, ezért is írtak tizenhat órát, nehogy hajnali négyre várjam azt a szakembert. Jól megjegyeztem magamnak, most nem fogom eltéveszteni, nem én. Ezt a madarat nem ereszttem ki a markomból!

– De Stefi bácsi! Nálunk nincs is Úrhajózási Bizottság! Legfeljebb az amerikaiaknál vagy az oroszoknál...

– Bolondokat beszélsz! Biztosan azért esz a fene, hogy nem téged választottak.

Közben a többiek is kézbe vették a papírt, és hirtelen valaki halkán, pusmogva megjegyezte:

– Hiszen ez az Üzemi Bizottság bélyegzője, apám az ÜB-titkár, jól átverték az öreget – mire mind hangos hahotára fakadtunk.

Stefi bácsi, akinek megvolt az a különleges képessége, hogy csak azt hallotta meg, amit akart, és néha a legnagyobb csendben, a lehangosabb szó is elment a füle mellett, most dühösen felcsattant:

– Adjátok vissza azt az írást, aztán hordjátok el innen magatokat, de rögtön!

Nem kellett kétszer mondani! Talán nem is az ijedség, hanem inkább a részvét parancsolt el bennünket. Nem kértünk többet a csúnya heccből, amivé játékunk fajult. Kari ugyan tett még egy reménytelen kísérletet, de csak azt érte el vele, hogy az öreg még jobban dühbe gurult, és végül botját felemelve kergette el.

Az alkalmassági vizsgára sem voltunk kíváncsiak, de mint a hazug világ megannyi értelmetlen komédiája, ez is áthatolt ösztönös védekezésünk gyenge burkán, és akarva-akaratlanul mindenről értesültünk:

– Azt látni kellett volna, ahogy az öreg a létrán felmászott a tetőre, abban a maskarában, egy olajos, szakadt overallban, amit szakfandernek mondtak...

– Hát még az ugrás a salakra! Csak úgy nyekkent!

Aztán... Aztán meg felültették Stefi bácsit az elevátor gumiszalagjára, a gépet többször beindították, majd hirtelen leállították, mikor pedig a szalag felért vele a csúcsra, letről ráparancsoltak, hogy csússzon vissza. Utána egy hatalmas betonkeverőbe ültették – amely éppen kéznél volt, mert a gépműhely bővítésén már hosszú ideje kőművesek dolgoztak –, rácsukták a fedelet, és hosszú percekig pörgették, majd a fedelet kinyitva leborították a földre, mint egy misung betont. A meghívott szakember az Irodista János valamilyen ismerőse volt, és azzal szerzett magának tekintélyt meg hitelt az öreg, no meg a szelíd októberi délutánon szép számmal összegyűlt, a munkáját éppen bevégző más bábész népség előtt, hogy vadonatúj Moszkviccsal érkezett.

Azt az októbert szokatlanul hosszú és hideg, kemény tél követte. Már november elején leesett a hó, és amikor hetedikén az iskolából kivezényeltek minket koszorúzásra a hevenyészve helyrepopozott szovjet hősi emlékműhöz, meglepetésünkre ott láttuk toporogni Stefi bácsit is, aki velünk együtt képezte az ünneplő tömeget, és hallgatta a hátát az emlékműnek vető párttitkár mekegését-makogását. Mellette balról, prémes kucsában, hosszú köpenyben egy szovjet tiszt állt, aki az egész beszédből szemmel láthatóan egy kukkot sem értett, jobbról pedig a tanácselnök, őt viszont a beszéd közepén a bádogkisbírónak nevezett helyi hangosbemondón keresztül hivatalos ügyben haladéktalanul a községházára kérték. A tanácselnök a párttitkár előtt ellépve futó kézfogással elbúcsúzott a tiszttól, közöttünk pedig, a kíséretünkre kirendelt iskolaigazgató és egyben úttörő csapatvezető minden igyekezete ellenére, felbomlott a rend, mert mindenki tudta, hogy összegyűlt az ivókompanyia és a kártyatársaság, amely sürgős esetekben így szokta összetoborozni tagjait.

Csak áprilisban tavaszodott ki igazán, és a negyedikei ünnepségen ugyanolyan körülmények és díszletek között találkoztunk ismét Stefi bácsival, csupán annyi eltéréssel, hogy a tanácselnököt ezúttal nem szólították el hivatali kötelezettségei, a szovjet tiszt pedig prémes kucsma helyett tányérsapkát, hosszú köpeny helyett pedig rövid zubbonyt viselt.

A május elsejei felvonulásra, a sör meg a virsli reményében, jóval nagyobb tömeg gyűlt össze. Most már nem is csodálkoztunk rajta, hogy a menet végén ögyelgő sör- és virslielőkkel ellentétben – akik úgy festettek, mint a gyászmenetben az illendőségből hátul kullogó távoli ismerősök –, az élen velünk, hivatalból kirendelt ünneplőkkel együtt ott lépked Stefi bácsi is, kezében hatalmas táblán egy ismeretlen, öltönyös, nyakkendő kopasz ember képével. És mivel a november hetedikéi és április negyedikei egy helyben zajló, statikus ünnepséggel ellentétben most végigvonultunk a falu főutcáján, normális ember pedig ilyenkor beszélgetéssel üti agyon az időt, Stefi bácsi a hosszú harag után szóba is elegyedett velünk.

– Nem haragszom ám már rátok! Tudjátok, nagy újság van, nagy bizony! A nyáron repülök! Vagy a Föld körül, vagy a Holdra. Persze, én a Holdra szeretnék. János meg a barátja mindent elintézett. Innen viszik a benzint a rakétába. Mert abból egy részt nekem kell állnom. Utána persze majd kamatostul visszakapom. Tudjátok, abban a szép autóban viszik el, marmonkannákban.

– De Stefi bácsi, a rakéta meg az úrhajó nem is benzinnel működik, ahhoz egész speciális üzemanyagot használnak...

– Rád sem haragszom. Persze hogy szívesen lennél a helyemben, de te még túl fiatal vagy hozzá. Az alsó korhatár harminc év, a felső hatvan, még éppen hogy belefértem. De amit ígértem, azt állom. Annyi földet méretek ott ki neked, amennyit csak akarsz. Azt mondták – azzal az autó platóján transzparenst lobogtató János felé biccentett –, hogy három feltételnek kell megfelelnem. Az egyik a fizikai állóképesség, hát, azt a próbát kiálltam, meg se kottyant, tudtok róla, ugye? A másik az erkölcsi feddhetetlenség. No hát, én világeletemben istenfélő ember voltam, nem lopok, nem káromkodok, nem kívánom felebarátom házáat vagy mezejét, pont úgy, ahogy az a tízparancsolatban meg van írva. Nekem még a négerekkel sem volt bajom Amerikában. A harmadik, az a világnézeti megbízhatóság, az a legfontosabb, mert ugye a repülést az oroszok

intézik, azok viszont kommonisták, én meg nem. Szerencsére János kitalálta, hogy ha a három sátoros ünnepükön kivonulok, akkor ez is meg van oldva. Ezt a képet is azért kell vinnem, mert ez az illető, aki rajta van, valami nagy göré az oroszoknál, ő dönti el a dolgokat, János le is fényképezett a táblával együtt, jól fog jönni, ha valaki esetleg akadékoskodna.

Azon a júniusi vasárnapon éppen fociztunk. Egy ideje ismét forrongásban voltunk, ismét új értékrendek kezdtek közöttünk kialakulni. Valahol messze, Svédországban, világbajnokságot rendeztek, és most bandánk legjobb futbalistája, Simon lett a főkolompos, ő szabta meg játékainkat. Idegen hősöket bálványoztunk, a magyarok közül nem volt kit. Simon az ördögösen cselező svéd Hamrin szerepét foglalta le magának, és a gyakorlat mellett elméleti fölényét is bizonyítandó, másnap már betéve fújta a magyarokat szégyenszemre kettő-egyre legyőző walesiek összeállítását, amely épp olyan ritmusban kezdődött, mint a A walesi bárdok:

Kelsey, Williams, M.Charles, Hopkins

A második sor egy kicsit megdöccent:
Sullivan, Bowen

Aztán a harmadik megint tökéletesen egyezett a Hadd látom, úgymond mennyit ér ütemével:

Medwin, Hewitt, John Charles, Allchurch

Csak a negyedikben árválkodott egyedül az, hogy
Jones.

Merthogy ő rúgta a magyarok sorsát megpecsételő gólt.

Egy ilyen nevű ország létezéséről először az irodalomórán értesültünk, és akkor tudtuk meg azt is, hogy népét az angolok leigázták, megalázták, az ellenálló walesi bárdokat pedig Edward király parancsára máglyán elégették. Szám szerint ötszázat. Az ő szomorú történetükbe bezzeg Simon mindig csúnyán belesült, akárhányszor is kérdezték ki belőle. Az első versszakon még valahogy átevickélt, a másodikban sem okozott neki gondot a folyó, a föld, a legelő, a fű, a megöntözés, sőt, meghitt ölelésükben elemében érezve magát, valósággal megtáltosodott, szinte szárnyalt, az utolsó sor viszont már sehogyan sem fért fűzős bőrlabdán edzett fejébe. Itt általában még sikerült kisúgnunk, de amit ő abból kihámozott, az minden volt, csak nem pártos honfivér, és az elhallásai nyomán felharsanó gúnyos nevetés tovább tépázta önbizalmát, mire nagy nehezen elkezdte a harmadik strófát a néppel, az istenadta néppel, ám ettől kezdve annyi csapda és kelepce akadt az útjába, hogy a helyzet teljesen reménytelenné vált, semmiféle sűgás nem segíthetett rajta vagy rajt'?. Mert ez és az ehhez hasonló dilemmák okozták többnyire vesztét. A rajt ugyanis az ő gondolatvilágában csak olyan összefüggésekben élt, mint a rajt-cél győzelem, vagy a futóverseny előtti Felkészülni! Vigyázz! Kész! Rajt! figyelmeztetés. Ám

ezeket sehogyan sem tudta elképzelni a boldog szó társaságában, ezért aztán dicstelen szereplései rendszerint így fejeződtek be:

– S a nép, az istenadta nép,
Oly boldog-e rajta,
Mint akarom, s mint a barom...

Itt megakadt, mondta is volna meg nem is, aztán az újabb megszegyenüléstől tartva megmakacsolta magát, és felfortyant: – De hát ez nem akar rímelni! – mire végképp kitört a botrány, ő pedig feladta.

Szóval Simon Hamrint alakított és a walesiek összeállítását szavalta, Görbe és Vitéz brazil névvel ékeskedett, sőt újfent megnőtt a tekintélye bandánk egyetlen cigány tagjának, Fekete Felhőnek is – akit még indiánjátékaink idején ért az a szerencse, hogy eltérő bőrszínével nemcsak magunk közé fogadtuk, hanem egy ideig ezen a néven vezérünk is volt – most pedig senki, még Simon sem vitathatta el tőle az új csillag, a Fekete Gyöngyszem, Pele szerepét. Én a legszívesebben a francia gólkirály, Fontaine szerettem volna lenni, de Simon a svéd balszélső, Skoglund szerepére kárhoztatott. Így töltöttem, ki rajtam a bosszúját amiatt, hogy alulmaradt Fekete Felhővel szemben, amit ugyan nem vallott be senkinek, másrészt pedig, ahol ő jobbszélső volt, ott ellenpólusként a bal oldalra is kellett valaki, még hozzá egy nála gyengébb. Fontaine pedig nem került be a csapatba. A hatalmától megfosztott és a futballt különben is mélyen lenéző Kari a kapus magányos, kiszolgáltatott posztját kapta, onnan figyelte sztoikus nyugalommal öldöklő viaskodásunkat, és elmélkedett a szerencse forgandóságán.

Egyszer csak a Kari kapuja mögötti ösvényen Stefi bácsi tűnt fel. Ritkán járt erre, a falu túlsó végén, a gépállomástól messzire eső pályán. Talán ő szólította meg Karit, vagy Kari őt, az unalmas kényszerkapuskodás közben. Nekünk csak a szentségtörés tűnt fel, hogy ki mert lépni a játék misztériumából, és szóba áll holmi földi halandóval, mintha a színész odaköszönne a páholyban ülő ismerősének. A játék félbe is szakadt, mindannyian számonkérően Karihoz rohantunk, Stefi bácsi pedig most már felénk fordulva folytatta, hogy velünk is megossza azt, amit Karinak kezdett mondani:

– Azt hiszik, hogy engem csak úgy elküldhetnek, mint bangát a mennyországba! De én nem hagyom annyiban, nem én. Elmegyek akár a világ végére is, megkeresem az igazamat. Hát tehetek én arról, hogy az a moszkvai góré, tudjátok, akinek május elsején a képét vittem, megharagudott a magyarokra? Emiatt aztán fejébe vette, hogy a Holdra se mehet magyar, csak valami más náció, román, lengyel, német vagy cseh, teljesen mindegy, csak magyar ne legyen. Az Irodista Jánossal mentem el a központba, ahová a levél jött. Azt írja benne, hogy nagyon köszöni, amiért vittem a képét, meg hogy a három feltételnek is primán megfeleltem, de a Holdra, oda mást küld. Amiatt a Nagy Imre végett. Az nagyon megharagította. Volt benne még egy felszólítás is, hogy ennyi meg ennyi benzinköltséget térítsek vissza, aztán még ez, ni! – Azzal tarisznyájából kihalászott egy újságot, belelapozott, és egy hatalmas, fekete betűs címre mutatott: „ÍTÉLET NAGY IMRE ÉS TÁRSAI PERÉBEN”

A kezembe nyomta. Jó olvasó hírében álltam, angol mondatait is velem szokta olvastatni. De most megijedtem ettől a sűrű, fekete betűrengetegtől, a könyvekben, füzetekben máshoz szoktam, ott kisebbek voltak a címek, és a betűk feketeségébe mindenhol beragyogtak a sorok közötti fehér tisztások. Csak szánalmasan makogtam. Az öreg, látva riadalmamat, rámszólt: – A végét olvasd, ott van a kutya eltemetve! Ahol az áll, hogy a Legfelsőbb Bíróság...

– népbírósa tanácsa mérlegelve a bűncselekmények súlyát, a súlyosbító és enyhítő körülményeket, a lefolytatott tárgyalás alapján a vád tárgyában tett cselekményben a vádlottakat bűnösnek mondta ki, és ezért Nagy Imrét, Maléter Pált, doktor Szilágyi Józsefet halálra...

– Felakasztották őket, hát ezért orroltak meg rám is...

Furcsán hallgattunk, én zizegve földre ejtettem az újságot. Játékainkban sokszor játszottunk szemtől szembe halált, fakarddal leszúrva, pisztolyt formáló tenyérrel lelőve, ipiapaccsal kioltva, leolvasott számmal elvéve a mindenkori ellenfél életét, de akasztani soha nem akasztottunk. Arra csak a magányos, sötét nézésű Detyű vetemedett, aki mindig egyedül csatangolt, unalmában összefogdosta a kint kódorgó macskákat, és a kertjükben egy zsineggel felakasztotta őket.

– Akkor talán Viktor se hazudott – szólalt meg végül Görbe, akit annak idején éppen Viktor szorított ki a hatalamból, ezért, a bukott vezérek gőgjével, ahol csak tehetett, pocskondiázta, és egyetlen szavát se hitte el a tankokról, az apjáról, a Hét meg a Nyolc kerületről, a Nagykorútról, a Corvin közről meg a Széna térről.

– Csakhogy én nem hagyom annyiban, nem én! A központban rögtön felmondtam, kikértem a munkakönyvem meg a fizetésemét, ki is adták, csak a benzint vonták le belőle. Na de indulok, mert a pesti gyors tizenennyolc harminckor érkezik, azzal megyek, odafent vagy igazságot szolgáltatnak nekem, vagy olyat teszek, hogy magam is megbánom.

Azzal elindult, keresztül a pályán, az állomás felé. Összeszedtem az újságlapokat, utána kiáltottam, de ő, meg sem fordulva, tagadólag visszalegyintett. Megfordítottam a hatalmas, fekete betűs lapot, és megnéztem a másik oldalát. Itt egy kicsi, jóval barátságosabb méretű tudósításban az állt, hogy Négyes községben hármás borjúikreket ellett egy tehén, fel is olvastam, nevetni próbáltunk rajta, nekem közben az jutott eszembe, hogy talán nincs is Négyes nevű falu, és a tehének soha nem ellenek három borjút. És ha véletlenül mind a kettő, a hármás borjúikreket meg a Négyes község külön-külön igaz is, együtt szemenszedett hazugság az egész. Még írtak a tegnapi meccsről is, hogy az első percek magyar rohamokat eredményeztek, de a helyzetek kimaradtak, aztán a 33. percben végre eredményes volt a támadás, és gólt hozott. A második félidőben viszont a védelem kétszer is megingott, a csatárok pedig az öltözőben felejtették góllövő cipőjüket. Az ellenfél nyugodtabban játszott, és ha hozzátesszük, hogy lelkesedésben és akaratban is felülmúlta a magyarokat...

– Hát miért idegeskedtek, és miért nem akartak? – kérdezte valaki, de senki nem válaszolt. Laponként összegyűrtem az újságot, a galacsinokat beledobáltam a szélbe, Simon elkapta őket, és maga elé dobálva, kapásból, hol jobbal, hol ballal, hatalmasakat rúgott beléjük. Kétlábás volt. Még egyszer az állomás felé pillantottam, amerre Stefi bácsi alakja lassan beleveszett az utat két oldal

ról szegélyező sűrű hársfasor távolban összefutó sötétjébe. Soha többé nem láttuk.

– Most akkor játszunk, vagy nem? – kérdezte váratlanul Kari.

Simon hóna alá vette a sárga bőrlabdát.

– Ha akaratban is felülmúlták őket, akkor minek....

Vitéz megérezte, hogy ismét eljött az ő ideje.

– A Papkertben most érik a cseresznye. Megnéztem. Ketten, a biztonság kedvéért, őrt állnak a bejáratnál, mi meg hátulról bemászunk a kerítésen. Nem kell majrézni, hétkor valami csendes gyászmise lesz meghalt szülőkért. A pap, egy pár vén csoroszlyával legalább nyolcig ott lesz. Reggel templomban voltam, akkor hirdette. Na, jöttök?

És kelletlenül elindultunk utána, vissza a boldog együgyűségbe.

Szegény, öreg, bolond köszörűs!

Ha a mindig derült októberi égboltra nézek, vagy a dús júniusi fűben fekszem, te jutsz eszembe!

MAGYAR KULTÚRA ALAPÍTVÁNY

1014 Budapest, Szentháromság tér 6.

Tel: (36-1) 224-8100 Fax: (36-1) 375-1886

E-mail: mka@mail.datanet.hu Honlap: www.mka.hu

A Magyar Kultúra Alapítvány székháza a Budai Vár szívében, a Mátyas-templom szomszédságában található. Az Alapítvány rendezvényeket szervez a magyar–magyar párbeszéd érdekében.

Alapítványi feladataink pénzügyi forrását vállalkozói munkával termeljük meg. Különböző méretű termünk kongresszusok, konferenciák, fogadások, hangversenyek, előadóestek, bemutatók méltó helyszínei. Az épület díszes aulájában képzőművészeti és üzleti, szakmai kiállításokat rendezünk.

A kétszintes, tizenhat szobás, Hotel Kulturinnoban a szobákhoz zuhanyzó, telefon, minibár tartozik; vendégeinket svédasztalos reggeli várja. Ha velünk dolgozik, a magyar–magyar kapcsolatokat is támogatja!

Novemberi közönségrendezvényeinkből

November 13-ig: Mendel Péter, hat éves amerikai-magyar tehetség „Gyerekszemmel?” c. festészeti kiállítása

November 7., 21. 18:30 óra: Tűzzománc Egyesület rendezésében előadások

November 9. 15. 29.: Magyar Emlékekért a Világban Egyesület rendezésében előadások

November 10. 17 óra: Ausztrália Magyar Baráti Köre találkozója

November 14–december 4.: Gui Demeter festőművész kiállítása

November 17. 18 óra: Pomogáts Béla könyvbemutatója

November 14–30.: A Gyimesi Iskola kiállítása

Mindenkit szeretettel várunk!

Benke László
Hang a föld alól

*Abogy tekergetem
fáradt nyakcsigolyám,
nem is olyan mélyen,
hallom, abogy ropog.
Fölsejlik, emlékszem:
a hóhér markában
roppant ilyen szépen.
Nem kiáltottam fel?
Nem is emlékszem.
Az undor fogott el.
Kivert a verejték,
abogyan hátulról
a lécen átölelt.
A nyári hőségben
bűdös volt a karja,
izzadt, mint a barom.
De azért a nyakam
gyorsan és ügyesen
végleg kicsavarta.
Szívemre figyeltem,
nem felejttem soba:
vert, aztán csak megállt.
Kicsit még remegett.
Milyen rémült szemmel
álltak körülöttem
a sötét angyalok!
Megvettem őket,
lelkem szinte örült.
Nem kértem kegyelmet.
Letettem a nemzet
kezébe sorsomat.
Azon járt az eszem,
Uram, te tudhatod,
bogy az én népemnek,
ami tőlem telik,
fölemelt fejemmel
még valamit adok.
Majd azután kicsit
kényelmesebben is
kinyújtózhatok.*